

EEN GOED RENTMEESTER

FIETST

KATHOLICISME,
PROTESTANTISME & DE FIETS

EEN GOED RENTMEESTER FIETST

KATHOLICISME, PROTESTANTISME & DE FIETS

Instelling: Radboud Universiteit Nijmegen
Opleiding: Sociale Geografie
Student: Thijs Koolhof
4048385
Begeleider: Drs. H. Donkers
Tweede lezer: Dr. K. Martens
Academisch jaar: 2010 – 2011

Radboud Universiteit Nijmegen

Voorwoord

Voor u ligt de definitieve versie van mijn bachelorscriptie met de titel '*Een goed rentmeester fietst. Katholicisme, protestantisme & de fiets*'. Dit rapport is de uitwerking van het onderzoek dat ik heb gedaan naar de invloed van religie op het fietsgebruik. Het is tevens de afsluiting van het pre-master programma dat ik ben gaan volgen na mijn HBO studie Ruimtelijke Ordening en Planologie om zo toegang te krijgen tot de master 'sociale geografie' aan de Radboud Universiteit te Nijmegen.

In dit pre-master programma heb ik geleerd dat niets is wat het lijkt. Dat is met het centrale thema in het bachelortraject niet anders. Want "gewoon" de fiets pakken doen maar weinig mensen. Dat gewone wordt ingegeven door allerlei zaken: het weer, het landschap, de infrastructuur en religie. Ik ben dankbaar dat ik dit heb mogen leren.

Voordat u begint met het lezen van de uitkomsten wil ik graag nog een aantal personen in het bijzonder noemen. Ten eerste mijn begeleider Henk Donkers, die mijn werk altijd van een kritische noot wist te voorzien en mij bovenal geïntroduceerd heeft in de geografie van de fiets. Tevens medestudenten Mark van het Hul en Rick van Bussel, die gevraagd en ongevraagd feedback gaven op het onderzoek. Grote dank gaat ook uit naar de gesprekspartners en de mensen in Tubbergen en in het bijzonder Kampen die zich belangeloos in hebben gezet om mij van de nodige input te voorzien. Alle hulp heb ik erg kunnen waarderen en heeft rapport gemaakt tot wat het is.

Thijs Koolhof
Raalte, 1 juli 2011

SAMENVATTING

Deze bachelorthesis is de uitwerking van een onderzoek gedaan naar de invloed van religie op het fietsgebruik. Volgens verschillende schrijvers (Van Boggelen, 2001, p.3, Ververs en Ziegelaar, 2006, p. 16, en Pelzer, 2010, p. 17) beïnvloed religie, zowel het dagelijks als het sportieve fietsgebruik. Dit kan verklaren waarom uit de top twintig fietsgemeenten er zes uit de protestantse bible-belt komen en waarom het wielrennen door sommigen (Cornelis, 2009) gezien als katholieke sport. Maar Nederland seculariseert en de Kerk heeft steeds minder invloed, is deze bewering nu dan nog wel actueel. Naar aanleiding van deze twijfel is dit onderzoek gestart.

Volgens het structuralisme is het echter mogelijk dat de geloofsovertuigingen welke vroeger door de Kerk werden uitgedragen inmiddels “normale” waarden en normen zijn geworden. Hierdoor kan het dat religie ondanks haar afnemende invloed nog altijd de dagelijkse activiteiten van mensen beïnvloed. Zij worden daardoor soms zonder dat zij het door hebben beïnvloed door religie, mogelijk ook in het gebruik van de fiets.

Het katholicisme en protestantisme hebben andere ideeën over wat een gelovige zou moeten doen om in het hiernamaals te komen. Beide religies schrijven de gelovige min of meer voor wat wel en niet kan. De geloofsovertuigingen zijn bepalend voor het gedrag van de gelovigen. Soms zijn de geloofsovertuigingen inmiddels geheel ingebed in de samenleving, zoals de zondagsrust. Soms ook worden de overtuigingen nog actief beleefd en wordt vastgehouden aan de leer van de Kerk, zoals het rentmeesterschap.

Aan het rentmeesterschap wordt in beide religies vastgehouden, echter wel op een andere manier. In het katholicisme is het een aanleiding om duurzaam met Gods schepping om te gaan. In het protestantisme is het meer en ben je pas een goed rentmeester wanneer je behalve duurzaam met Gods schepping ook spaarzaam met Gods bezit omgaat. Want zo geloven de protestanten, de mens staat in dienst van God en is op aarde om deze te beheren en te bewaren. Een goed rentmeester zijn betekent zuinig omgaan met geld, milieubewust en zonder “onnodige” zaken leven. Fietsen past prima in die door God gegeven opdracht.

Dat wielrennen wordt gezien als een katholieke sport kan verklaard worden door de manier waarop de katholieke Kerk naar sport in zijn geheel keek. De Kerk zag in sport een middel om te zorgen voor de voor eenheid van lichaam en ziel. Daarbij komt dat de katholieke Kerk, zeker in Italië, vroeg door had dat het de harten van de bevolking kon winnen door zich te linken aan de meest populaire sport, in Italië was dat destijds het wielrennen. De protestantse Kerk had eerder een negatief gevoel bij het wielrennen, voornamelijk ingegeven door de commercie en het koersen op zondag. Dat het wielrennen in voorbije jaren een katholieke sport is genoemd is dan ook begrijpelijk, de Kerk zette het wielrennen in voor haar belangen, maar harde bewijzen dat de sport ook nu nog katholiek is zijn niet gevonden.

De overtuiging om een goed rentmeester te moeten zijn werkt ook door in de standpunten van de drie confessionele partijen in Nederland. Hoewel de drie partijen zich allen op de

Bijbel baseren hebben ze ondanks dat, verschillende visies op het rentmeesterschap en hoe hier uiting aan moet worden gegeven. Gemeenschappelijk hebben zij dat ze fietsen als mogelijkheid zien om de samenleving duurzamer te maken.

Bij de SGP en de CU komt dit standpunt duidelijk voort uit het rentmeesterschap. Bij het CDA is die link wat minder duidelijk. Het CDA wil eigenlijk vooral rentmeester zijn over het geschapene. Met andere woorden de door God geschapen omgeving bewaren voor het nageslacht, door duurzaam om te gaan met grondstoffen. De vergroten van het fietsgebruik is een manier om hier uiting aan te geven.

De SGP heeft het rentmeesterschap altijd streng nageleefd. Niet alleen over het geschapene maar ook over het bezit, de financiële huishouding van de overheid. De SGP handelt uit de overtuiging dat zowel de individu als de overheid verantwoording schuldig is aan God. De overheid zal het de burger dan ook mogelijk moeten maken om als een goed rentmeester te leven, om niet door God ter verantwoording te worden geroepen voor het afbreken van Gods schepping. De CU is dezelfde mening toegedaan. Ook deze partij neemt haar taak als rentmeester over het door God geschapen land en de overheidsfinanciën serieus. Zij laat in haar verkiezingsprogramma weten dat fietsen de mogelijkheid is om een goed rentmeester over het land te zijn. De partij wil een beheerder en geen verteerder van Gods schepping zijn. De fiets speelt hier een centrale rol in, zij verteed namelijk aanzienlijk minder dan de auto.

De overtuiging een goed rentmeester te moeten zijn is behalve in de standpunten van de confessionele partijen op landelijk niveau ook zichtbaar in de standpunten in de gemeentepolitiek. De CU en SGP proberen hier ondermeer door het opstellen van gunstig fietsbeleid uiting aan te geven zo bleek uit een case study in Kampen. Een case study in Tubbergen naar de positie van het rentmeesterschap in het fietsbeleid van het CDA gaf dit beeld niet.

Ook de in de case study bevroegde inwoners van Tubbergen gaven veelal aan dat zij in hun religie geen aanleiding zien om te fietsen. Terwijl zij zich in de omgang met anderen laten leiden door de Tien Geboden en religie wel een rol speelt. De case study in Kampen laat een ander beeld zien. De helft van de bevroegde Kampenaren geeft aan dat hun religie invloed heeft op de keuze van het vervoersmiddel.

Op basis van dit onderzoek is duidelijk dat met name het protestantse rentmeesterschap positief bijdraagt aan het dagelijkse fietsgebruik. Dat wielrennen een katholieke sport wordt genoemd komt door dat de in nood verkerende katholieke Kerk het wielrennen gebruikte om weer onder het volk te komen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	III
Samenvatting	IV
Hoofdstuk 1. Inleiding	1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Doelstelling	3
1.3 Vraagstelling	3
1.4 Relevantie	6
1.5 Leeswijzer	7
Hoofdstuk 2. Theoretisch kader	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Theorie	8
2.2.1 Structuralisme	8
2.2.2 Religie	9
2.2.3 Michel Foucault	10
2.3 Operationalisering	11
Hoofdstuk 3. Methodologie	15
Hoofdstuk 4. Katholiek, protestant & de fiets	19
4.1 Inleiding	19
4.2 Katholiek en protestant	19
4.2.1 Katholicisme	20
4.2.2 Protestantisme	22
4.3 Rentmeesterschap	23
4.4 Sportbeleving	27
4.5 Conclusie	32
Hoofdstuk 5. Confessionele partijen & de fiets	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Confessionele partijen	33
5.2.1 Christen Democratische Appèl	34
5.2.2 Staatkundig Gereformeerde Partij	36
5.2.3 ChristenUnie	37
5.3 Conclusie	38
Hoofdstuk 6. Tubbergen, Kampen & de fiets	40
6.1 Inleiding	40
6.2 Tubbergen	40
6.3 Kampen	42
6.4 Conclusie	45
Hoofdstuk 7. Slotbeschouwing	46
7.1 Conclusies	46
7.2 Reflectie & aanbevelingen	47
Literatuurlijst	49
Bijlage 1. Interview guide empirische toetsing	

1 INLEIDING

1.1 ACHTERGROND

“The Netherlands and cycling have been synonymous for years” zo kopt het Ministerie van Verkeer en Waterstaat in ‘Cycling in the Netherlands’ (Ministerie V&W, 2009, p. 9). Het ministerie gaat in op het Nederlandse fietsgebruik en hoe dit als voorbeeld kan dienen voor andere landen. Het Nederlandse fietsgebruik onderscheidt zich van het Europese. Van alle verplaatsingen in Nederland wordt gemiddeld zesentwintig procent met de fiets gedaan. Denemarken is nummer twee in de lijst, hier wordt voor negentien procent van de verplaatsingen de fiets genomen. Nummer drie is Duitsland en laatste in het rijtje is Groot-Brittannië waar maar twee procent van de verplaatsingen per fiets wordt gedaan.

Ook Pucher en Buehler (2007, p. 4) halen in ‘Cycling for everyone’ de fietsverschillen aan. Het hoofddoel van dit onderzoek is om het beleid en programma’s die bijdragen aan het fietsgebruik in de Europese top drie te duiden en hier lessen uit te trekken voor de Verenigde Staten. Volgens Pucher en Buehler is het fietsgebruik in deze drie landen zo hoog door beleid dat gericht is op het veiliger en makkelijker maken van de fiets als vervoersmiddel (Pucher en Buehler, 2007, p. 3). De auteurs hameren op het belang van overheidsbeleid om het fietsgebruik te stimuleren. Pettinga (2005, p. 7) denkt hier hetzelfde over. Volgens hem is het hoge fietsgebruik in Nederland mede veroorzaakt door het gevoerde overheidsbeleid. Andere redenen zijn volgens hem de egalitaire samenleving en gunstige economische omstandigheden.

De la Bruhèze en Veraart (1999, p. 189) claimen ongeveer hetzelfde. Zij zeggen dat de basis voor een hoog of laag fietsgebruik in het verleden is gelegd. Hoge fietsaandelen kunnen worden verklaard door het ontbreken van een fietsopslokkend openbaar vervoerssysteem, laag fietsgebruik kan worden verklaard door de pro-autokoers welke sommige steden hebben gevoerd.

Volgens Ververs en Ziegelaar (2006, p. 8) bestaan meer verklaringen voor een hoog of laag fietsgebruik. Volgens deze studie verplaatst de gemiddelde inwoner van Nederland zich per dag 0,82 keer per fiets maar bestaan grote verschillen per regio / stad / dorp. Zo gebruikt de gemiddelde Hagenaar de fiets 0,30 keer terwijl men in Veenendaal 1,34 keer per dag fietst (Fietsberaad, 2010a). Volgens hen zijn ook zaken als ruimtelijke kenmerken, ruimtelijk-economische kenmerken, kenmerken van inwonerspopulaties en fysische kenmerken bepalend (Ververs en Ziegelaar, 2006, p. 10).

In de Fietsbalans, jaarlijks uitgevoerd door de Fietsersbond, worden ook culturele factoren meegenomen (Fietsersbond, 2011). Niet duidelijk is hoe groot de rol van de culturele factoren precies is. Cox en Van de Walle (2007) omschrijven dit als volgt “When thinking about the reasons as to why people do not cycle, we tend to concentrate on hills, rain, fear of traffic and the long and complicated journeys which people nowadays seem to undertake” (p. 14). Zij laken het gebrek aan onderzoek naar de sociale factoren die het fietsgebruik beïnvloeden.

CULTURAL TURN

Toch is het niet zo dat er geheel geen onderzoek is gedaan naar de sociale factoren. Zo is bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de correlatie van bevolkingskenmerken en het fietsgebruik. Hieruit blijkt dat een hoog aandeel niet-westerse immigranten een negatief gevolg heeft voor het aantal fietsers in de wijk. Niet-westerse immigranten blijken namelijk aanzienlijk minder te fietsen dan autochtone Nederlanders (Kats, 2007, p. 6). Uit ander onderzoek blijkt dat door Turken, Marokkanen, Surinamers en Antilianen de fiets niet veel wordt gebruikt (Harms, 2009, p. 13). “Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de lage status die de fiets voor allochtonen heeft, het gevaar van een ongeluk dat zij verbinden aan het fietsen, en cultuurspecifieke factoren, zoals het niet kunnen en ook niet mogen fietsen vanwege bijvoorbeeld een geloofsovertuiging, of het gewoonweg niet gewend zijn om te fietsen” (Harms, 2006, p.66). In een publicatie van Fietsberaad (2007) wordt het hetzelfde aangetoond. De fiets heeft weinig status, het is een “poor-man-vehicle” (Fietsberaad, 2007, p. 16). Daarbij wordt fietsen in sommige religies gezien als verkeerd omdat het genot op kan wekken. Het fietsgebruik wordt in meer of mindere mate beïnvloed door religie.

Volgens Van Boggelen (2001, p. 3) is religie een bepalende factor voor het fietsgebruik. Uit de Fietsbalans 2000 bleek dat hoe hoger het percentage protestanten is, hoe hoger het aandeel van de fiets (Meppel, Zwolle en Middelburg). Hoe meer katholieken, des te lager het fietsgebruik (Landgraaf, Maastricht en Den Bosch). Opvallend is dat in de top twintig van fietsgemeenten die bestaat uit Vlieland, Schiermonnikoog, Scherpenzeel, Texel, Brummen, Terschelling, Ameland, Wymbritseradiel, Borne, Opmeer, Aalten, Oegstgeest, Haren, Midden-Delfland, Middelburg, Urk, Kampen, Heerde, Boskoop en Leiden (Fietsberaad, 2010) zes gemeenten staan die tot de Bijbelgordel of ook wel protestantenband¹ worden gerekend, te weten de gemeenten Scherpenzeel, Middelburg, Kampen, Heerde, Urk en Boskoop.

Pelzer (2010, p. 17) is helder. “De bible belt blijkt een waar fietsers-bastion; fietsgebruik in gemeenten met een protestants-christelijke traditie is stukken hoger dan in plaatsen met een aanzienlijke katholieke bevolking. Het calvinistische ethos van degelijkheid en spaarzaamheid, door Max Weber gezien als een cruciale verklaring voor het succes van het kapitalisme in West-Europa, kan ook worden aangedragen als een oorzaak van het hoge fietsgebruik in protestants Nederland.” Ook Cornelis (2009) suggereert dat verschillen bestaan tussen protestanten en katholieken op de fiets. De katholieke fietst als sport, niet verwonderlijk dat de twee Nederlandse tourwinnaars katholiek zijn, zo haalt hij uit de woorden van voormalig Nederlands wielerbondscoach Egon van Kessel. Daarbij is de wielersport vooral groot in katholieke gebieden als Spanje, Italië, Frankrijk, België en, zo wordt gesuggereerd, Brabant en Limburg. Marc van den Bossche, filosoof aan de Vrije Universiteit in Brussel, in dat artikel: “factoren zoals een kerkelijke achtergrond bepalen ons zeer, dus het zou goed kunnen dat een katholiek anders fietst dan een protestant, zeker in geval van een ‘zware’ achtergrond. Sportbeoefening is dan problematisch, want het lichaam wordt gezien als zondig, als mogelijke bron van genot. Sporten houdt je maar

¹ De beste indicatie voor de ligging van de protestantenband is de aanhang van de Staatkundig Gereformeerde Partij bij politieke verkiezingen. In de gemeenten Scherpenzeel, Middelburg, Kampen, Heerde, Urk en Boskoop stemt een behoorlijk aandeel van de kiesgerechtigden op de SGP (Zwakhals & Giesbers, 2006).

weg van de essentie: het geestelijke, contact met God. Tenzij je het doet om je lichaam te disciplineren, te kastijden – iets waar een zware duursport zich goed voor leent.” Er zijn zelfs onderzoeken waarin het aantal katholieken, net als het aantal allochtonen, negatief samenhangt met het fietsgebruik (Ververs & Ziegelaar, 2006, p. 16).

De bewering van Pelzer (2010, p. 17), Cornelis (2009) en Ververs en Ziegelaar (2006, p. 16) dat religie een aanzienlijke rol speelt in de vervoerskeuze is opvallend, want Nederland seculariseert (CBS, 2009a, p. 10). De hooggeklasseerde plaatsen in de Bijbelgordel zijn opvallend en staven de bewering, maar overtuigen niet.

1.2 DOELSTELLING

Om te kunnen oordelen in hoeverre de bewering van Van Boggelen (2001, p. 3), Ververs en Ziegelaar (2006, p. 16) en Pelzer (2010, p. 17) actueel is en daadwerkelijk te kunnen bijdragen aan de vraag of het fietsgebruik en fietsbeleid worden beïnvloed door religie. Dat wil zeggen, dat protestanten in het dagelijks leven veel meer fietsen en katholieken enkel rondjes om de kerk fietsen en het dus meer als sport zien. Zodoende is de volgende doelstelling geformuleerd:

Het doel van dit onderzoek is om een bijdrage te leveren aan meer inzicht in de invloed van religie op het fietsgebruik en fietsbeleid

door

een onderzoek in een protestantse en een katholieke gemeente waarin de positie en invloed van beide religies op het fietsgebruik wordt onderzocht.

Begripsdefinities

Fietsgebruik. Met fietsgebruik wordt in dit onderzoek bedoeld op het gebruik van de fiets ten behoeve van verplaatsingen en genot (sport).

Fietsbeleid. Met fietsbeleid wordt in dit onderzoek de rol van de gemeente in het actief bevorderen van fietsgebruik en investeringen in de fietsinfrastructuur bedoeld.

Katholieke gemeente. Het empirische deel van dit onderzoek zal zich richten op de katholieke gemeente Tubbergen.

Protestante gemeente. Het empirische deel van dit onderzoek zal zich richten op de protestantse gemeente Kampen.

1.3 VRAAGSTELLING

In deze paragraaf wordt de vraagstelling van het onderzoek behandeld. Om de doelstelling van het onderzoek te concretiseren is een hoofdvraag opgesteld, deze luidt als volgt:

In hoeverre wordt het fietsgebruik en fietsbeleid in de katholieke gemeente Tubbergen en protestantse gemeente Kampen beïnvloed door religieuze waarden en normen?

Naast deze hoofdvraag zijn een vijftal centrale en elf ondersteunende vragen opgesteld welke moeten bijdragen aan het behalen van de doelstelling.

VRAAGSTELLING	TOELICHTING
<p>CENTRALE VRAAG 1 Welke geloofsovertuigingen zijn in de betreffende religies leidend en waar zijn zij zichtbaar / merkbaar?</p> <p>SUBVRAAG 1 Hoe en waar uiten deze geloofsovertuigingen zich?</p>	<p>Het antwoord op de hoofdvraag moet duidelijk maken wat in de betreffende religies belangrijk wordt gevonden. Geloofsovertuigingen vertalen zich namelijk naar gedrag (WRR, 2003, p.9). De geloofsovertuigingen kunnen zodoende worden gerelateerd aan het gedrag van gelovigen.</p> <p>Deze vraag moet duidelijk maken hoe de geloofsovertuigingen zich uiten in het gedrag van gelovigen en waar dit tot uiting komt.</p>
<p>CENTRALE VRAAG 2 Welke geloofsovertuigingen beïnvloeden direct of indirect het fietsgebruik en fietsbeleid?</p> <p>SUBVRAGEN 2 Wat zijn de geloofsovertuigingen die invloed hebben op het fietsgebruik en fietsbeleid?</p> <p>Dragen de geloofsovertuigingen positief of negatief bij aan het fietsgebruik en fietsbeleid?</p>	<p>Het antwoord op deze vraag moet uit de bij 1 gevonden antwoorden de geloofsovertuigingen die het fietsgebruik en fietsbeleid direct of indirect beïnvloeden blootleggen.</p> <p>Deze vraag moet duidelijk maken welke van de gevonden geloofsovertuigingen effect hebben op het fietsgebruik van de gelovige en fietsbeleid in gelovige gemeenten.</p> <p>Deze vraag moet duidelijk maken of dit een positief of negatief effect is.</p>
<p>CENTRALE VRAAG 3 Worden de in de theorie gevonden geloofsovertuigingen bevestigd door de praktijk in de katholieke gemeente Tubbergen?</p> <p>SUBVRAGEN 3 Hoe zijn de katholieke geloofsovertuigingen zichtbaar in de gemeente Tubbergen?</p> <p>Zijn de katholieke geloofsovertuigingen ook zichtbaar in</p>	<p>Het antwoord op deze vraag moet bevestigen of de geloofsovertuigingen invloed hebben op het fietsgebruik en fietsbeleid in katholieke gemeente Tubbergen.</p> <p>Van de gevonden katholieke geloofsovertuigingen wordt in deze vraag gekeken of zij ook in de praktijk zichtbaar zijn.</p> <p>De theoretisch gevonden link tussen de katholieke geloofsovertuigingen en het fietsgebruik en fietsbeleid wordt in de praktijk getoetst.</p>

<p>het gebruik van de fiets? Zo ja, hoe uit zich dit?</p>	
<p>CENTRALE VRAAG 4 Worden de in de theorie gevonden geloofsovertuigingen bevestigd door de praktijk in de protestantse gemeente Kampen?</p> <p>SUBVRAGEN 4 Hoe zijn de protestantse geloofsovertuigingen zichtbaar in de gemeente Kampen?</p> <p>Zijn de protestantse geloofsovertuigingen ook zichtbaar in het gebruik van de fiets? Zo ja, hoe uit zich dit?</p>	<p>Het antwoord op deze vraag moet bevestigen of de geloofsovertuigingen invloed hebben op het fietsgebruik en fietsbeleid in de protestante gemeente Kampen.</p> <p>Van de gevonden protestantse geloofsovertuigingen wordt in deze vraag gekeken of zij ook in de praktijk zichtbaar zijn.</p> <p>De theoretisch gevonden link tussen de protestantse geloofsovertuigingen en het fietsgebruik en fietsbeleid wordt in de praktijk getoetst.</p>
<p>CENTRALE VRAAG 5 Wat leert het confronteren van de gevonden geloofsovertuigingen in de theorie met de praktijk in gemeente Tubbergen en gemeente Kampen ons?</p> <p>SUBVRAGEN 5 Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen het fietsgebruik en fietsbeleid in beide gemeenten?</p> <p>Wat zijn de verklaringen voor de overeenkomsten en verschillen?</p> <p>Wordt het fietsgebruik en fietsbeleid beïnvloed door religie?</p>	<p>Deze vraag confronteert de in de praktijk gevonden antwoorden met de theorie. De geformuleerde theorie kan zodoende, wanneer nodig, worden bijgesteld.</p> <p>In deze vraag worden de bevindingen uit vraag III en vraag IV met elkaar geconfronteerd. Met andere woorden, er wordt gekeken of verschillen bestaan tussen het fietsgebruik en fietsbeleid in katholieke gemeente Tubbergen en protestantse gemeente Kampen.</p> <p>De gevonden verschillen en / of overeenkomsten worden verklaard. Deze vraag moet meer inzicht geven in het gebruik van de fiets.</p> <p>Deze afsluitende vraag moet duidelijk maken of het fietsgebruik en fietsbeleid wordt beïnvloed door religie.</p>

1.4 RELEVANTIE

De claim van de verschillende auteurs (Van Boggelen, 2001, p. 3, Ververs en Ziegelaar 2006, p. 16 en Pelzer 2010, p. 17) dat het fietsgebruik is ingegeven door religie is, voor zover bekend, niet onderzocht waardoor er geen duidelijkheid is over de relatie met elkaar. De doelstelling en vraagstelling moeten bijdragen aan meer inzicht in een zowel wetenschappelijk als maatschappelijk relevant onderwerp. Want de verschillen in het fietsgebruik zijn niet alleen te verklaren door de aan- of afwezigheid van fysieke factoren. De culturele factoren zijn mogelijk bepalend en in dit onderzoek zal aandacht uitgaan naar de rol van één van deze factoren, religie.

WETENSCHAPPELIJK

Meer inzicht in die link tussen religie en fietsgebruik en fietsbeleid is wetenschappelijk relevant omdat het een bijdrage levert aan meer inzicht in de rol van culturele factoren in het fietsgebruik en fietsbeleid. Niet alleen zal dit bijdragen aan meer begrip in de verschillen in het gebruik van de fiets, ook zal het mogelijk een bijdrage leveren aan het schetsen van verwachtingen ten aanzien van toekomstig fietsgebruik. Want wanneer de link tussen religie en fietsgebruik wordt gelegd kan dit van waarde zijn voor het voorspellen van toekomstig fietsgebruik.

Wanneer het zo is dat religie invloed heeft op het fietsgebruik, dan zal dit bij een verdere secularisering van de Nederlandse samenleving effect hebben op de gehele samenleving. Wanneer bijvoorbeeld de link tussen het protestantisme en het fietsgebruik hard kan worden gemaakt, zal een afname van gelovigen mogelijk effect hebben op het fietsgebruik in voornamelijk protestantse plaatsen.

Anderzijds wanneer het aanhangen van een religie leidt tot minder fietsgebruik zal Nederland hiervan gevolgen ondervinden. Bijvoorbeeld bij de opkomst van religies waarin de fiets ondergeschikt is of zelfs verboden is. Dit zal gevolgen hebben voor het fietsgebruik in plaatsen waar dergelijke religies zijn vertegenwoordigd. Dit zal gevolgen hebben voor deze plaatsen en daarmee mogelijk de gehele samenleving, want minder gebruik van de fiets betekent meer gebruik van andere vormen van vervoer.

MAATSCHAPPELIJK

Hiermee is het onderzoek ook maatschappelijk relevant want wanneer het aanhangen van een religie leidt tot meer of minder fietsgebruik raakt dit de gehele maatschappij. Financiële middelen zullen bij een wijziging in de vraag naar vervoer anders worden ingezet. Mogelijk wordt er niet geïnvesteerd in een extra fietspad maar wordt dit geld ingezet om een extra buslijn in het leven te roepen. Daarbij komt dat wanneer ook beleidsfuncties worden vervuld door aanhangers van religies welke niet positief tegenover de fiets staan dit zijn uitwerking zal hebben op het toekomstig fietsbeleid.

Zodoende is dit onderzoek zowel maatschappelijk als wetenschappelijk relevant. Dit onderzoek focust zich op het christendom en meer specifiek het katholicisme en protestantisme. Niet alleen om persoonlijke interesse maar ook om zodoende mogelijk een basis te vormen voor vervolgonderzoek gericht op de "nieuwe" religies, zoals de islam en het hindoeïsme in Nederland.

1.5 LEESWIJZER

Deze thesis bestaat uit zeven hoofdstukken. Na dit eerste hoofdstuk volgt een hoofdstuk waarin het theoretisch kader van dit onderzoek uiteen is gezet. Hierin wordt een verklaring gegeven hoe religie van invloed kan zijn op het fietsgebruik. De theorieën die hier de basis voor vormt is het structuralisme en rol van macht en religie hierin.

In het derde hoofdstuk wordt de gekozen onderzoeksmethode uitgelegd en verantwoord.

In het vierde hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de religieuze overtuigingen die het fietsgebruik beïnvloeden. Dit hoofdstuk richt zich eerst op het katholicisme en het protestantisme en de algemene overtuigingen van beide religies. Vervolgens wordt ingegaan op overtuigingen van waaruit theoretisch het verschil in het fietsgebruik tussen katholieken en protesten lijkt te kunnen worden verklaard.

Het vijfde hoofdstuk geeft inzicht in de manier waarop de drie confessionele partijen naar de fiets kijken. Het gaat in op de, in het vierde hoofdstuk gevonden, overtuigingen die bepalend zijn voor het fietsgebruik onder gelovigen.

Het zesde hoofdstuk gaat in op het fietsgebruik en fietsbeleid in de plaatsen Tubbergen en Kampen. Het is de uitwerking van een case study in de beide plaatsen.

Het zevende hoofdstuk is de slotbeschouwing en deze bestaat uit conclusies, aanbevelingen en een reflectie op de verloop van het onderzoek.

2 THEORETISCH KADER

2.1 INLEIDING

In Nederland is in de loop der jaren religie steeds minder belangrijk geworden (CBS, 2009, p. 161). Volgens Van Boggelen (2001, p. 3), Ververs en Ziegelaar (2006, p. 16) en Pelzer (2010, p. 17) heeft religie echter invloed op het fietsgebruik. Hoe het kan dat Nederland steeds minder gelovigen heeft, maar dat religie nog altijd invloed heeft kan verklaard worden door het structuralisme. In deze theorie wordt namelijk als uitgangspunt genomen dat (niet direct waarneembare) structuren ten grondslag liggen aan sociale verschijnselen.

Zodoende wordt in dit hoofdstuk aan de hand van het structuralisme beschreven hoe het kan dat religie nog altijd invloed heeft op de Nederlandse “gesecculariseerde” samenleving. Van oudsher is het structuralisme een systematische benadering van taal, maar inmiddels is het geëvolueerd tot een theorie welke het menselijk handelen verklaart door (niet waarneembare) structuren waarvan religie er één is. Er wordt beargumenteerd hoe geloofsovertuigingen zijn overgegaan in dagelijkse waarden en normen en hoe deze de samenleving nog altijd voorzien van een religieus karakter hoewel dit mogelijk niet zo wordt ervaren.

2.2 THEORIE

2.2.1 STRUCTURALISME

Het structuralisme is een theorie die haar oorsprong vindt in de systematische benadering van taal door Ferdinand de Saussure. Hoewel de Zwitser zijn werk nooit heeft afgemaakt stond hij aan de basis van het ‘Cours de linguistique générale’. Hierin werd aan de taalwetenschap een kader ontleend welke behalve in taal ook in andere velden zoals kunst, architectuur en later ook sociale wetenschappen is gebruikt (Pettit, 1975, p. 1).

TAALWETENSCHAP

Taal is volgens De Saussure een systeem van tekens om ideeën te uiten. Het kan verdeeld worden in twee componenten, *langue* en *parole* (Pettit, 1975, p. 4). *Langue* verwijst naar taalgebruik (een systeem van tekens), *parole* verwijst naar spreken (het in praktijk brengen). Door de grote veranderlijkheid van taalgebruik (*parole*) legde De Saussure zich in zijn studie vooral toe op de taalstructuren (*langue*).

“Saussure beschouwt taal als een structureel systeem van tekens” (Willemsen, 1992, p. 404) zodoende legt hij feitelijk de basis voor het structuralisme in de sociale wetenschappen. Volgens De Saussure’s taalanalyse bestaat geen band tussen de tekens en de werkelijkheid. De betekenis van een teken komt tot stand in de onderlinge verwijzingsrelaties tussen tekens, dit verwijst vervolgens naar de werkelijkheid.

SOCIALE WETENSCHAP

Claude Lévi Strauss (1908 – 2009) neemt deze structuralistische benadering van taal over en past deze toe op de analyse van sociale fenomenen. Het doel daar achter was om het wetenschappelijke gehalte van de sociale wetenschappen te vergroten (Dosse, 1997, p. 15). De invloed van De Saussure is op twee manieren in het werk van Lévi Strauss en andere Franse denkers (structuralisten), zoals Roland Barthes (1915 – 1980) Jacques Marie Emile Lacan (1901 – 1981) en Michel Foucault (1926 – 1984) naar voren gekomen (Willemsen, 1992, p. 404).

Ten eerste speelt het fenomeen van de taal en het teken een rol in het werk van de genoemde structuralisten. Ten tweede wordt de structurele *linguïstiek* uitgebreid tot een structuralistische algemene methode waarin de relaties tussen wederzijds afhankelijke elementen binnen een bepaald systeem worden bestudeerd (Willemsen, 1992, p. 405). Vanuit deze invalshoek ontsluiten de structuralisten diverse onderzoeksgebieden. Zo richt Lacan zich bijvoorbeeld op de menselijke psyche, Barthes op modeverschijnselen en Foucault op de werking van macht (Buekens, 2007, p25).

Een verschil binnen het structuralisme is dat tussen de universalisten en de relativisten (Willemsen, 1992, p. 404). De universalisten (waaronder Levi- Strauss, Lacan) menen het bestaan van universele tijdloze structuren aan te tonen. De relativisten (waaronder Foucault, Derrida) daarentegen benadrukken de historiciteit en culturele variabiliteit van de structuren (taal, denken, subjectiviteit).

“Een structuur is een verzameling elementen, die samen een reeks of serie vormen” (Willemsen, 1992, p. 405). Met deze structuren worden factoren zoals de sociale klasse, religie, geslacht, etniciteit et cetera bedoeld. De mens is binnen deze opvatting geen eenheid maar een element van een structuur en wordt hierdoor beïnvloed. Structuren zijn in wezen dat wat betekenis geeft aan de samenleving. Hun macht ligt verborgen in het vermogen om de samenleving zowel weer te geven als te vormen (Partridge, 2006, p. 22).

MENSELIJK GEDRAG

De denkers ontsluiten dus verschillende onderzoeksgebieden maar stellen één uitgangspunt centraal en dat is dat de mens slechts een element te midden van andere elementen is. Hiermee is het “the rejection of humanism” (Dosse, 1997, p. 92). In het humanisme is de mens een eenheid, wat betekent dat de mens vrij is om keuzes te maken. Het structuralisme verwerpt dit nadrukkelijk en richt zich op de manier waarop het menselijk gedrag wordt bepaald door verschillende sociale structuren (de omgeving).

2.2.2 RELIGIE

Eén van die sociale structuren is religie en deze is met name interessant doordat religie gelovigen voorschrijft hoe zij het lichaam moet gebruiken. Elke religie, zoals bijvoorbeeld het christendom, islam, hindoeïsme, jodendom, et cetera, bestaat namelijk uit een aantal geloofsovertuigingen. Deze worden verkondigd of onderwezen om zo de wereld de waarheden over de mensheid en God (volgens de betreffende religie) te leren. De geloofsovertuigingen maken aan de volgelingen duidelijk hoe zij de verlossing of verlichting kunnen vinden en waarom dit belangrijke doelen zijn op de reis door het leven. Uit deze overtuigingen vloeien de geloofsopvattingen voort die bepalen wie autoriteiten zijn en hoe deze overtuigingen rechtmatig de macht uitoefenen die bij autoriteit hoort (Gellman en Hartman, 2005, p. 10). Zo zijn geloofsovertuigingen de ideeën die een religie maken tot wat zij is.

Van de drie elementen die iets tot een religie maken (geloofsovertuigingen, rituelen en ethiek) zijn de overtuigingen het meest invloedrijk. Zij vormen de basis waaruit de rituelen en ethiek (de waarden en normen) van een religie ontstaan (Gellman en Hartman, 2005, p. 10). Deze ethiek en rituelen komen samen in de theologie van de religie, dit kan in boekvorm zijn zoals in het christendom en de islam (hierdoor kennen beide religies een theologie die complex en verfijnd is) maar ook in verhalen zoals in het jodendom en het hindoeïsme.

De structuralisten claimen dus dat het gedrag wordt beïnvloed door structuren waaronder religie. Hoe een gelovige zich moet gedragen wordt beschreven in de theologie van de religie. De verschillende religies hebben ieder hun visie op de wereld, (en in dit onderzoek belangrijk) het lichaam en hoe we dit moeten behandelen (Gellman en Hartman, 2005, p. 11). Hoewel we in Nederland een scheiding van Kerk en Staat kennen, zijn veel gebruiken ingegeven door de (christelijke) religie. Voorbeelden zijn de christelijke (verplichte) feestdagen, de Winkeltijdenwet en de Zondagswet. Zo heeft religie (ongewild) invloed op het dagelijks leven.

Dit is te verklaren doordat het christendom eeuwenlang (en nog steeds) de meest voorkomende godsdienst in Nederland was en is. In de middeleeuwen draaide alles om godsdienst. Mensen gingen (in verhouding met nu) jong dood, het leven stelde weinig voor. De kerk bood de oplossing door mensen het eeuwige leven in het koninkrijk van God te bieden wanneer zij zouden leven volgens de Bijbel. Vanaf de jaren zestig en zeventig begon deze invloed snel af te nemen. Deze ontwikkeling deed zich niet alleen in Nederland voor, maar in heel veel Europese landen (Religie, 2009).

Logisch lijkt dat de ontkerkelijking in Nederland zorgt dat minder mensen leven volgens religieuze waarden en normen. Andree (1983, p. 55 – 65) neemt in gezinnen een tendens van vermindering van godsdienstigheid waar. In de eerste plaats betreft dit de ouders, zij geloven minder dan hun ouders en praktiseren dit geloof ook minder. De opvattingen en gedragingen van hun kinderen komen overeen met die van hun ouders. In zoverre dat zij geloven wat hun ouders geloven maar ook dit in mindere mate. Het eigen geweten geldt meer als een sturende factor en leidraad voor het leven.

2.2.3 MICHEL FOUCAULT

De mening van Michel Foucault staat hier haaks op. In tegenstelling tot voorgaande en de meeste historici en filosofen, ziet Foucault nog een (duidelijke) invloed van religie op het gedrag van de mens (Terpstra & Bocken, 2010, p. 96).

Foucault schreef over alles wat de samenleving aangaat en religie had daar een belangrijk aandeel in. Zijn werk kan worden verdeeld in drie tijdsperiodes (Carrette, 1999, p. 9). De eerste periode wordt gedomineerd door “his archaeological thinking” (Carrette, 1999, p. 9) en de opkomst van een ‘death of God’ discourse waarin religie steeds minder macht had in de samenleving. In de tweede periode gaat hij in op spanningen in het religieuze denken tussen geloof en praktijk en de macht van religie. De laatste periode van zijn leven 1976-84 schreef Foucault vooral over de discussie rondom het christendom, deed hij onderzoek naar de biecht en de ethiek van het zelf (Carrette, 1999, p. 9). Rode draad door zijn werk was telkens de rol van macht en religie in de samenleving. Daar sluit ook dit onderzoek op aan.

RELIGIE

Volgens Foucault ligt de basis van de moderne rationaliteit in de christelijke pastorale macht. Met pastorale macht bedoelt Foucault de rol die de Kerk in vroegere tijden in nam in de gezondheidszorg, onderwijs, opvoeding, veiligheid, et cetera. De moderne staat hanteert voor een deel dezelfde machtstechniek als de christelijke traditie. Deze machtstechniek wordt niet uitgeoefend door de Kerk maar door de staat.

Religie en de Kerk mogen dan voor een deel de invloed op het publieke en private leven hebben verloren maar de pastorale macht heeft zich verspreid (Terpstra & Bocken, 2010, p. 97). Met andere woorden, de christelijke geloofsovertuigingen zijn “gewone” waarden en normen geworden.

Niet de Kerk draagt zorg voor gezondheid, sociale bescherming, veiligheid en welzijn maar de staat doet dit. Dat gebeurt door een netwerk van instellingen (zoals politie en gezondheidszorg) die instaan voor het welzijn van de burger. Deze instellingen zijn in veel gevallen van de staat en zo neemt zij de pastorale macht op zich. Met de vermenging van politieke macht, macht over burgers, de pastorale macht, de macht over individuen wordt de staatsmacht deels een zorgmacht (Devos, 2008, p. 120). Individuen hebben het gevoel vrij te zijn, en zijn dat in zekere zin ook. De staat probeert de individuen zo te structureren dat ze uit vrije wil de keuzes maken die de staat versterken (Zwaan, 1993, p. 62). Zo is de pastorale macht een vorm van continue beheersing geworden waarbij de kennis van het individu als machtsmiddel werkt. Foucault noemt dit ‘conduire les conduites’, macht is het sturen van het gedrag (Terpstra & Bocken, 2010, p. 97).

MACHT

Het sturen van het gedrag gebeurt volgens Foucault op twee manieren, disciplinaire macht en soevereine macht. Hij beschreef dit in ‘Surveiller et Punir’ (*toezicht en straf*) waarin hij onderzoek deed naar de werking van macht. Volgens Foucault zit de mens “gevangen” in onzichtbare machtstructuren, instituties die hem disciplineren (de moderne opvolger van pastorale macht). Foucault noemt dit disciplinaire macht. Deze vorm van macht zit overal en gaat volgens Foucault dwars door de autonomie van de mens heen, doordat het via normen tot eigen waarden worden geïnternaliseerd. Soevereine macht is makkelijker te duiden. Deze vorm van macht wordt uitgeoefend door de soevereine staat, de overheid en het door haar opgestelde beleid.

2.3 OPERATIONALISERING

De betekenis van paragraaf 2.2 voor dit onderzoek is dat acties van mensen, volgens het structuralisme, eigenlijk onbewust worden ingegeven door sociale structuren (de omgeving). Dat wil zeggen, het fietsgebruik is geen vrije keuze maar wordt (on)bewust ingegeven door religie.

Dit onderzoek richt zich op de geloofsovertuigingen in het katholicisme en protestantisme en hun effect op de tegenwoordig geldende waarden en normen. Beide religies hebben geloofsovertuigingen ten aanzien van het dagelijks leven en gebruik van het lichaam. Zij beroepen zich hierbij op de Bijbel, in beide religies de theologie waarop zij zich beroepen. Gelovigen halen uit de theologie bewust hun leefregels. Niet-gelovigen doen dit niet zegt men maar, zoals Foucault stelt, door de invloed van religie in voorbije jaren zijn sommige geloofsovertuigingen inmiddels “normale” waarden en normen geworden. Zo kan een niet-gelovige er onbewust toch religieuze waarden en normen op nahouden.

Dus dat de Kerk haar pastorale machtspositie is verloren betekent niet per definitie dat haar geloofsovertuigingen minder worden gebruikt. Deze geloofsovertuigingen komen tot uiting in de waarden en normen van mensen, de disciplinaire macht zoals Foucault dit noemt. Zij zijn zo ingebed in de samenleving dat zij als gebruikelijk worden aangenomen. Deze gebruiken kunnen per gemeente verschillen, de aangehangen religie is namelijk bepalend. Dit onderzoek zal deels gericht zijn om te achterhalen in hoeverre de geldende waarden en normen (bewust of onbewust) zijn ingegeven door religie.

Soevereine macht wordt nog altijd beïnvloed door christelijke geloofsovertuigingen. Soevereine macht betekent letterlijk (vertaald uit het Latijns) hoogste macht of gezag. In dit onderzoek wordt hiermee bedoeld op het beleid (van invloed op het fietsgebruik) dat is opgesteld door de gemeente (gemeenteraad, het college van burgemeester en wethouders en ook het ambtenarenapparaat).

Dit wil dus zeggen dat om de invloed van religie op de soevereine macht te duiden, gezocht moet worden in hoeverre de geloofsovertuigingen ten aanzien van het gebruik van het lichaam in de programmastandpunten van de in de gemeente actieve politieke partijen en het fietsbeleid wat de uitkomst is van deze standpunten terugkomen.

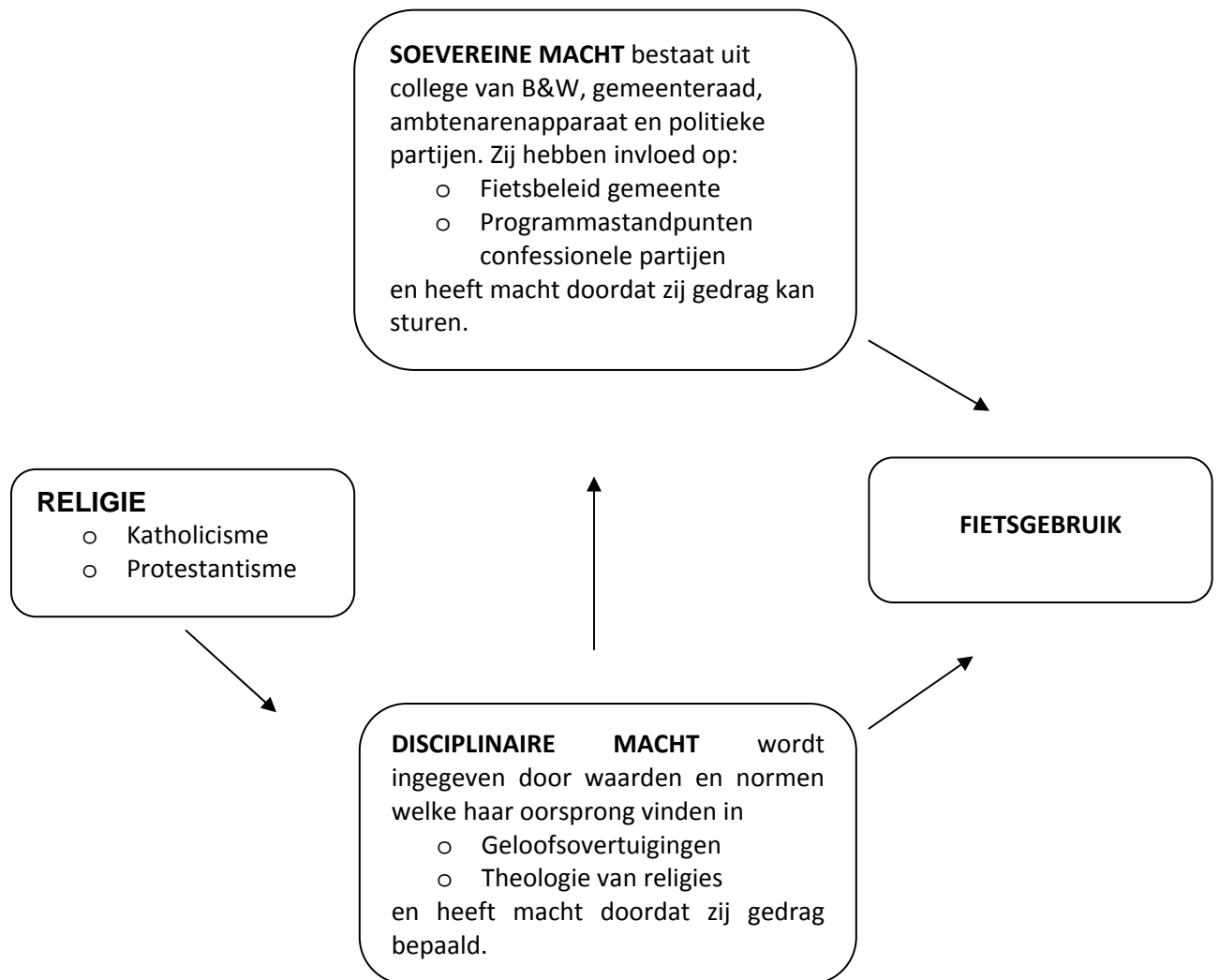
De politieke partijen, gemeenteraad en college van burgemeester en wethouders hebben macht in het vaststellen van gemeentelijk beleid waarmee zij het gedrag van de burger beïnvloeden.

CONCREET

Om de rol van religie in het fietsgebruik en fietsbeleid te kunnen duiden worden de volgende concrete acties ondernomen:

- De katholieke en protestante geloofsovertuigingen ten aanzien van het gebruik van het lichaam ten behoeve van verplaatsingen en genot (sport) worden geduid door het analyseren van de theologie van de betreffende religies.
- De gevonden katholieke en protestante geloofsovertuigingen welke tot waarden en normen ten aanzien van beweging leiden worden getoetst aan de beweegredenen (om te fietsen) van inwoners van een katholieke en protestante gemeente.
- De gevonden katholieke en protestante geloofsovertuigingen welke tot waarden en normen ten aanzien van beweging leiden, worden getoetst aan de standpunten van politieke partijen, fietsbeleid (actief bevorderen van fietsgebruik, investeringen in fietsinfrastructuur) in een katholieke en protestante gemeente.

Aan de hand van de theoretische uiteenzetting is dit conceptueel model opgesteld.

Toelichting hierbij is als volgt: Religie beïnvloedt door de splitsing van kerk en staat enkel de disciplinaire macht. Maar indirect wordt zo ook de soevereine macht beïnvloed. Deze twee vormen van macht hebben vervolgens invloed op het fietsgebruik, positief dan wel negatief. Soevereine macht doordat zij gedrag kan sturen, disciplinaire macht doordat zij gedrag door middel van waarden en normen bepaald.

<i>Factor</i>	<i>Operationalisering</i>
Fietsbeleid gemeente	Gemeentelijk beleid, in de katholieke en protestante gemeente welke het fietsgebruik beïnvloed. Hierbij worden de gemeentelijke acties ten aanzien van het bevorderen het fietsgebruik en de investeringen in het fietsbeleid getoetst

aan de katholieke of protestante geloofsovertuigingen.

De redenatie hierbij is dat bij hoge investeringen en actief bevorderen van het fietsgebruik (ten opzichte van het Nederlands gemiddelde) waarde wordt gehecht aan het gebruik van de fiets.

Programmastandpunten

Standpunten van de in de confessionele partijen in Nederland en gemeente Tubbergen en Kampen welke invloed hebben op het fietsbeleid (actief bevorderen van fietsgebruik, investeringen in fietsinfrastructuur).

Geloofsovertuigingen

Katholieke en protestante waarden en normen welke invloed hebben op het gebruik van het lichaam ten aanzien van verplaatsingen en sport.

Theologie van religies

De ethiek en rituelen zoals beschreven in de theologie van de religie, in dit geval de Bijbel en de interpretatie die hier in aanvullende literatuur aan wordt gegeven.

Kortom, met behulp van het structuralisme kan worden verklaard hoe het kan dat religie nog altijd grip heeft op de samenleving. Geloofsovertuigingen worden aanvaard als normale waarden en normen. Zo kan het dat, ondanks dat religie minder belangrijk wordt in de samenleving, religieuze waarden en normen effect hebben op de dagelijkse activiteiten van de mens zonder dat zij als religieus worden ervaren. De keuze voor de fiets kan dan wel worden ervaren als vrije keuze, maar in het onbewuste is deze ingegeven door religie. De bewering van Van Boggelen (2001, p. 3), Ververs en Ziegelaar (2006, p. 16) en Pelzer (2010, p. 17) die zeggen dat het fietsgebruik is ingegeven door religie lijkt volgens deze "structuralistische bril" dan ook goed mogelijk.

In het volgende hoofdstuk wordt de gekozen onderzoeksmethode toegelicht. Deze heeft als doel om geloofsovertuigingen te kunnen duiden die aan het fietsgebruik zijn te linken. Hierop volgend wordt toegelicht hoe de geloofsovertuigingen aan de standpunten van de drie confessionele partijen gelinkt worden om zo te achterhalen in hoeverre deze waarden actueel zijn en mogelijk bijdragen aan het fietsbeleid in gemeenten waar de confessionele partijen aan de macht zijn. Vervolgens wordt in de twee gemeenten ook onderzocht in hoeverre de geloofsovertuigingen het fietsgebruik beïnvloeden.

3 METHODOLOGIE

Dit onderzoek heeft als doel om meer inzicht te krijgen in de invloed van religie op het fietsgebruik en fietsbeleid. Tot op heden is in de literatuur geen alles verklarend antwoord gegeven op de link tussen religie en fietsgebruik, dit onderzoek zal dat ook niet doen want het verklarende antwoord bestaat waarschijnlijk niet. Wel zal het bijdragen aan meer kennis om zodoende in de buurt te komen van het alles verklarende antwoord. Om de centrale vraag te kunnen beantwoorden wordt in dit onderzoek gewerkt volgens een onderzoeksstrategie die in dit hoofdstuk uiteen wordt gezet.

Aan de hand van Verschuren en Doorewaard (2010) is gekozen voor de volgende onderzoeksstrategieën: bureauonderzoek (literatuuronderzoek) en een (vergelijkende) case study.

BUREAUONDERZOEK

Om te kunnen duiden hoe het katholicisme en het protestantisme het fietsgebruik beïnvloeden moet worden gezocht naar geloofsovertuigingen uit beide religies, zo blijkt uit de operationalisering. De strategie die hiervoor is gekozen is het bureauonderzoek. Volgens Verschuren en Doorewaard (2010, p. 210) is het doen van bureauonderzoek de juiste manier om door anderen geproduceerd materiaal tot je te nemen, te reflecteren, en het materiaal vervolgens vanuit een ander perspectief te gebruiken dan waarmee het werd geproduceerd. Dit sluit aan op de al eerder beschreven operationalisering die is geformuleerd op basis van het theoretisch kader. Hierin kwam naar voren dat geloofsovertuigingen hun oorsprong vinden in de theologie van een religie. In het geval van het christendom, daartoe behoren het katholicisme en protestantisme, is dit de Bijbel, en voor het katholicisme ook het leergezag uit Rome. Om niet te verdwalen in religieuze teksten wordt in het bureauonderzoek naar geloofsovertuigingen met name gebruik gemaakt van meer verklarende wetenschappelijke literatuur over beide religies en hun overtuigingen. Het bestuderen van deze literatuur en het vervolgens reflecteren op de literatuur moet inzichten geven die helpen bij het behalen van de doelstelling.

In het tweede deel van het bureauonderzoek worden de gevonden geloofsovertuigingen uit beide religies getoetst aan de standpunten van de drie confessionele partijen in Nederland om zodoende te achterhalen in hoeverre de geloofsovertuigingen die het fietsgebruik beïnvloeden ook het fietsbeleid beïnvloeden.

Het bureauonderzoek zal dus geloofsovertuigingen die het fietsgebruik beïnvloeden duiden en deze vervolgens aan de standpunten van het de confessionele partijen linken.

CASE STUDY

De resultaten uit het bureauonderzoek worden vervolgens in een case study empirisch getoetst. Deze empirische toetsing wordt gedaan in twee gemeenten. Het omvat het zoeken naar een antwoord op de vraag of het fietsgebruik ook in de praktijk door religie wordt ingegeven en of de standpunten van de confessionele partijen ten aanzien van de fiets ook in gemeentelijk beleid tot uiting komen.

Er is voor een case study gekozen omdat deze onderzoeksstrategie volgens Verschuren en Doorewaard (2010, p. 183) geschikt om een volledig beeld te krijgen in één of enkele begrensde objecten. Flick (2009, p. 134) is iets preciezer in zijn omschrijving daarvan en noemt een case study geschikt om gebruiken van personen in gemeenschappen,

organisaties en instituten te bestuderen. In dit onderzoek betreft het, het fietsgebruik en fietsbeleid in gemeente Tubbergen en gemeente Kampen.

Deze inzichten kunnen op diverse manieren worden verkregen. De probleemstelling is bepalend bij het selecteren van de onderzoekseenheden (Verschuren en Doorewaard, 2010, p. 185). In dit onderzoek wordt gewerkt met een, interpretatie van tekstueel materiaal alsmede korte vraaggesprekken met gelovigen. Om niet willekeurig personen te benaderen en het gevaar te lopen dat de antwoorden niet “religieus” zijn ingegeven is er gekozen om de lerarenteams van twee basisscholen te benaderen. De leraren geven les van uit een religieuze overtuiging (voor de Tubbergse basisschool is dit het katholicisme, voor de Kampensen basisschool is dit het protestantisme) wat hen representatief maakt voor de gelovigen in hun woonplaats. In Tubbergen is kort gesproken met tien leraren, in Kampen zijn veertien mensen bereid gevonden om mee te werken. Hen is afzonderlijk, om onderlinge beïnvloeding te voorkomen, een aantal vragen gesteld om zodoende de theoretische bevindingen empirisch te toetsen. In de vragenlijst is een aantal zekerheden gebouwd om zo zeker te zijn dat de antwoorden van de bevroegde representatief zijn en kunnen worden meegenomen in dit onderzoek.

Kortom, door de interpretatie van tekstueel materiaal wordt onderzocht welke religieuze waarden en normen in het beleid van de gemeente en in standpunten van de confessionele partijen zitten. Door het bevragen van de groep gelovigen moet duidelijk worden in hoeverre de aangehangen religie een rol speelt bij het kiezen van het vervoersmiddel.

In deze case study, volgens hiërarchische methodiek, wordt gewerkt in twee fasen (Verschuren en Doorewaard, 2010, p. 187). In de eerste fase worden de afzonderlijke cases Tubbergen en Kampen onderzocht. In de tweede fase worden de resultaten uit de eerste fase als input gebruikt voor het verklaren van (de verschillen) het fietsgebruik en fietsbeleid in de twee gemeenten door hen op een wat hoger abstractieniveau en in relatie tot de bevindingen uit het bureauonderzoek te analyseren.

Keuze voor onderzoeksgebieden

Tubbergen en Kampen zijn gekozen aan de hand van een strategie beschreven door Verschuren en Doorewaard (2010, p. 186). “De onderzochte cases worden bepaald door zorgvuldig door de onderzoeker te kiezen opzichten maximaal van elkaar verschillen en voor het overige maximaal aan elkaar gelijk zijn.” (Verschuren en Doorewaard 2010, p. 186). Deze strategie is in dit onderzoek interessant omdat zo het verband tussen religie en het fietsgebruik en fietsbeleid kan worden onderzocht.

De keuze van de te onderzoeken gemeenten is ingeven door de volgende criteria: religie (het maximale verschil), grootte van de gemeente, bevolkingsopbouw van de gemeente en ligging van de gemeente.

<i>Criteria</i>	<i>Toelichting</i>
Religie (a)	De gekozen gemeenten dienen beiden een hoog aandeel gelovigen te kennen. De eerste gemeente dient een katholieke gemeente te zijn, de tweede een protestantse.
Grootte (b)	De gekozen gemeenten dienen ongeveer even groot te zijn. De grootte van een gemeente kan namelijk bepalend zijn voor de keuze van het vervoersmiddel.

Bevolkingsopbouw (c)

In de gekozen gemeenten dient de bevolkingsopbouw vergelijkbaar te zijn. Dit wil zeggen vergelijkbare grootte van de leeftijdsklassen, inkomens en afkomst. De leeftijd kan namelijk bepalend zijn voor de keuze van het vervoersmiddel (jeugdigen mogen bijvoorbeeld nog niet autorijden). Het inkomen is van belang doordat mensen die minder verdienen mogelijk gedwongen worden de fiets te nemen. Afkomst is van belang omdat, zoals in het projectkader blijkt, allochtonen minder fietsen.

Ligging (d)

De gekozen gemeenten dienen beiden in dezelfde provincie te liggen. Zodoende wordt in beide gemeenten gelijk provinciaal beleid gevoerd.

n.b. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek is de bevolkingsopbouw “de verdeling van een bevolking naar bepaalde demografische, sociaal-economische of sociaal-culturele kenmerken” (CBS, 2011). Volgens het CBS behoren daar de volgende gegevens toe: geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, beroepsgroep, inkomensgroep, afkomst, kerkelijke gezindte en onderwijsniveau. Omwille van de tijdsspan van dit onderzoek worden geslacht, burgerlijke staat, beroepsgroep en onderwijsniveau buiten beschouwing gelaten. Tevens wordt enkel gekeken naar de totale groep allochtonen (en geen onderscheid gemaakt tussen westerse en niet westerse allochtonen).

Aan de hand van deze criteria kwamen een aantal gemeenten naar voren. Waaruit uiteindelijk Tubbergen versus Kampen en Montferland versus Aalten overbleven.

<i>Gemeenten</i>	<i>Toelichting</i>
Montferland versus Aalten	<p>(a) Montferland is een katholieke enclave in de Achterhoek. Met name de voormalige gemeente Bergh kent een katholieke signatuur (CBS, 2009c). De voormalig gemeente Didam, waarmee Bergh is opgegaan in Montferland, is echter gemengd qua aangehangen religie. De gemeente Aalten telt daarentegen talrijke gemeenteleden van de Protestantse Kerk Nederland (CBS, 2009d) wat zich overigens niet uit in een grote vertegenwoordiging van de SGP in de gemeenteraad.</p> <p>(b) Montferland beslaat 105,73 km² landoppervlak (CBS, 2009c) tegenover 96,57 km² van de gemeente Aalten (CBS, 2009d).</p> <p>(c) Beide gemeenten kennen geen grote verschillen in de leeftijdsklassen (CBS, 2009c en CBS,2009d). Het gemiddeld inkomen over 2006 lag in gemeente Montferland €600 hoger. In gemeente Montferland is 10,7 procent van de inwoners van allochtone afkomst (CBS, 2009c). Tegenover 10,1 procent allochtone inwoners in gemeente Aalten (CBS, 2009d)</p>

- (d) Beide gemeenten liggen in dezelfde regio in provincie Gelderland.

- Tubbergen versus Kampen
- (a) Kregting & Remmerswaal (2010, p.19.) stellen dat Tubbergen een gemeenten is met een hoge concentratie katholieken.
Kampen kent een groot aantal protestanten en behoort tot de bible belt, wat zich uit in het hoge aantal SGP- en CU stemmers tijdens verkiezingen.
 - (b) Tubbergen beslaat 146,98 km² landoppervlak (CBS, 2008a) tegenover 141,45 km² van gemeente Kampen (CBS, 2008b)
 - (c) Geen grote verschillen in de leeftijdsklassen in beide gemeenten. Kampen heeft echter een iets grotere groep 20-29 jarigen en 30-39 jarigen (CBS, 2008a) (CBS, 2008b).
Het gemiddeld inkomen over 2006 lag in Tubbergen €200 hoger (CBS, 2008).
Ongeveer zes procent van de inwoners van Tubbergen is van allochtone afkomst (CBS, 2008a), tegenover bijna acht procent van de totale bevolking in Kampen (CBS, 2008b).
 - (d) Beide gemeenten liggen in de provincie Overijssel.

Op basis van voorgaande is in deze case study gekozen voor Tubbergen en Kampen. De belangrijkste reden is dat de aanwezigheid van het katholicisme in de (voormalige gemeente Didam) gemeente Montferland niet overtuigend is in tegenstelling tot in gemeente Tubbergen. In Tubbergen is het katholicisme volgens Kregting & Remmerswaal (2010, p.19.) sterk vertegenwoordigd, waardoor de eventuele link tussen het fietsgebruik en de aangehangen religie beter kan worden onderzocht. Het maximale verschil in religie die in dit onderzoek zo belangrijk is, is overtuigender wanneer Tubbergen tegenover Kampen wordt gezet.

Wanneer ligging het meest belangrijk zou zijn zou in de case study lijken de voormalige gemeente Bergh versus gemeente Aalten mogelijk geschikter. Kanttekening daarbij is dat omdat ook beleid wordt geanalyseerd dit moeilijk is, het beleid van de voormalig gemeente Bergh is namelijk lastig te achterhalen.

4 KATHOLIEK, PROTESTANT & DE FIETS

4.1 INLEIDING

Uit divers onderzoek (Van Boggelen, 2001, p. 3, Ververs en Ziegelaar 2006, p. 16 en Pelzer 2010, p. 17) blijkt dat katholieken minder fietsen. Soms (Cornelis, 2009) krijgt de Bourgondische volksaard de schuld van het achterblijvende fietsgebruik onder katholieken. Of katholieken meer Bourgondisch leven of niet feit is dat katholieken en protestanten theoretisch volgens andere waarden en normen leven, zo zal in dit hoofdstuk blijken. Deze waarden hebben hun uitwerking op de samenleving en daarmee het fietsgebruik. Om te kunnen beoordelen of de beweringen juist zijn, wordt in dit hoofdstuk ingegaan op het katholicisme en protestantisme en hun tradities en gebruiken.

In dit hoofdstuk worden de beide religies toegelicht. In eerste instantie op een wat hoger abstractieniveau, om zo de waarden te vinden die invloed hebben op het fietsgebruik, zowel het dagelijks fietsgebruik als het sportieve fietsgebruik. Het sportieve fietsgebruik wordt ook eerst weer op een wat hoger abstractieniveau, sport in zijn algemeenheid, beschreven om zo de positie van de fietssport beter te kunnen duiden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

4.2 KATHOLIEK EN PROTESTANT

In de jaren vijftig kwam in de Verenigde Staten een discussie over de invloed van religie op de samenleving op gang (Peters & Schreuder, 1987, p. 10). Peters en Schreuder (1987, p. 10) halen Herberg (1955) aan die stelt dat het katholicisme, protestantisme en het jodisme hun authentieke inhoud en hun specifieke invloed op het leven van alledag hebben verloren. Volgens Peters en Schreuder schreef Lenski (1961) in een reactie hierop dat ook de moderne, zogenaamd gesecculariseerde, Amerikaanse samenleving nog volop wordt beïnvloed door de drie religies. Lenski stelt dat de traditionele religies nog volop bloeien en dat het religieuze gedachtegoed omtrent economisch handelen, gezinsleven, en politieke keuzes nog degelijk invloed heeft (Peters & Schreuder, 1987, p. 10) een structuralistische blik.

Volgens Lenksi (xxx) handelen katholieken en protestanten op genoemde terreinen anders. Zo handelen katholieken meer in het belang van de groep en hechten ze waarde aan tradities (Peters & Schreuder, 1987, p. 10) dan de protestant die "meer individualistisch, rationeel en autonoom in de wereld staat". Door deze discussie is, ook in Nederland, een stroom van onderzoeksliteratuur ontstaan rondom dit thema. Peters en Schreuder halen bijvoorbeeld Kuyper aan die al in 1880 het onderscheid met betrekking tot het karakter van de Nederlandse samenleving beschrijft. Volgens hem is dit samengesteld uit drie grondtonen, de christelijk-puriteinse, de revolutionair-humanistische en de katholieke. Volgens Kuyper is laatst genoemde het minst invloedrijk en de eerste de oudste, sterkst ontwikkelde en zodoende meest invloedrijk (in Nederland). Diverse auteurs (Goddijn, 1979, Middendorp, 1979, Pijnenburg, 1984, De Loo & Peters, 1985)

hebben de drie geloofsgemeenschappen met betrekking tot allerlei opinies, houding en gedrag met elkaar vergeleken. Hierin zijn een aantal trends op sociaal vlak te ontdekken. Zo zijn leden van kerken over het algemeen behoudender dan mensen die geen lid van een kerk zijn (Pijnenburg, 1984, p. 487). Tevens blijkt volgens Pijnenburg (1984, p. 488) dat gereformeerden uiterst terughoudend zijn in hun sociale activiteiten. Kerkelijken en vooral gereformeerden vertonen allen een hang naar politiek rechts. Deze verschillen tussen de drie grondtonen uit zich niet enkel op sociaal vlak maar ook ten aanzien van bewegen zo zal blijken.

4.2.1 KATHOLICISME

De volgens Kuyper minst invloedrijke religie (Peters & Schreuder, 1987, p. 10), het katholicisme, is de grootste christelijke Kerk in Nederland (Katholiek Nederland, 2009). Zij beroept zich op het Oude en het Nieuwe Testament van de Bijbel en het leergezag van Rome. De Kerk heeft in de loop van de geschiedenis van het “westen” en (door de koloniale reizen ook in) grote delen van de rest van de wereld een belangrijke rol gekregen. De Kerk had zeker tot aan de Reformatie behalve religieuze ook veel politieke macht. Hiervan heeft zij wat ingeleverd, maar nog is het katholicisme met het Vaticaan als onafhankelijke staat de enige godsdienst die als staat vertegenwoordigd is op het internationale forum. Die macht heeft eeuwenlang invloed gehad op de werking van de samenleving.

Friedrich Heiler noemt het katholicisme “*complexio oppositorum*” wat zoveel betekent als de *verzameling van tegenstellingen*. Dat is het katholicisme feitelijk ook. Heiler onderscheidt volgens Peters en Schreuder (1987, p. 18) zes bestanddelen:

1. de volksreligie,
2. de godsdienst van de wet en de goede werken,
3. de juridisch-politieke kerkinstututie,
4. de rationele theologie,
5. de ascetisch-myticistische component en
6. de evangelische religiositeit.

Al deze richtingen krijgen in het katholicisme, dat vertaalt uit Grieks niets anders dan algemeen of universeel betekent, hun kans. Het katholicisme wil zodoende alle individuen, groepen en maatschappijen omvatten en aanspreken en niemand een reden geven om de eenheid te verbreken (Peters en Schreuder, 1987, p. 18). Zo is de katholieke kerk een volkskerk, zowel kwantitatief als inhoudelijk.

Om het eenheidsideaal te verwerkelijken moet de religie zich aan de wereld aanpassen. Dit doet men via het leergezag (Harskamp, 2002, p. 64), het gesproken woord van de geestelijken. Zodoende kan het katholicisme mits zij daar voor open staat, in vergelijking tot andere christelijke varianten, ook met de tijd mee gaan. Zo veranderen de spelregels over hoe de gelovigen dienen te leven van tijd tot tijd afhankelijk van de omstandigheden (Van de Ven, 2003, p. 74). Deze spelregels noemt Max Weber de Soziallehren en hebben betrekking op huwelijk en gezin, economie en politiek, maatschappelijke verhoudingen en sociale relaties (Peters en Schreuder, 1987, p. 18). Op deze manier is het katholicisme niet alleen een rituele religie (met al haar kerkelijke vroomheden) maar ook één van wetten en voorschriften welke bepalend zijn voor gelovigen.

In het katholieke geloof wordt de sociale leer ontwikkeld naar de veranderende historische omstandigheden. Dit is de reden waarom samen met de principes die altijd geldig zijn ook bepaalde uitspraken (het leergezag) contingent zijn (Van de Ven, 2003, p. 74). Zodoende is een sociale leer ontstaan die “toelaat nieuwe problemen in de diepte te begrijpen en perspectieven en oriëntaties aanreikt voor christelijk geïnspireerde sociale, politieke en economische praktijk” (Verstraeten, 1991, p. 1).

Katholieken zijn monotheïstisch, men gelooft in één God, en net als alle christenen geloven katholieken dat Jezus Christus de Zoon van God is (Trigilio, 2006, p. 10). Daarnaast geloven katholieken dat, zowel de Bijbel (het geschreven woord) en de Heilige Traditie (het leergezag of het gesproken woord) (Trigilio, 2006, p. 59) de feilloze en geopenbaarde woorden van God zijn, de doop noodzakelijk is om gered te worden en dat Gods Tien geboden het morele kompas en zodoende een standaard voor het dagelijks leven zijn. Deze zijn “aangevuld” met zes grondregels die feitelijk de basis vormen voor het leven van de individuele goed levende katholieke (Trigilio, 2006, p. 198). Een goed katholieke ben je volgens Trigilio (2006, p. 197) door:

1. op alle zon- en feestdagen naar de mis te gaan,
2. de heilige communie te ontvangen in de paastijd,
3. ten minste één keer per jaar je zonden op te biechten,
4. door op vastgestelde dagen het vasten en onthouding te eerbiedigen,
5. de huwelijkswetten van de Kerk te gehoorzamen en
6. een bijdrage te leveren aan de ‘noden’ van de Kerk.

Daarbij geloven katholieken dat God, het enige opperwezen bestaat uit drie personen: God de Vader, de Zoon en de heilige Geest (de heilige drie-eenheid).

Omdat dit onderzoek zich richt op het fietsgebruik en er in dat kader gezocht moet worden naar waarden die betrekking hebben tot het gebruik van het lichaam is het belangrijk om op te merken dat katholieken geloven dat ieder menselijk wezen bestaat uit de eenheid van lichaam en ziel die allebei door God zijn geschapen en daarom allebei goed zijn. Omdat Jezus Christus, de zoon van God, een menselijk lichaam en een menselijke ziel verenigd had is een goede verstandhouding tussen de twee noodzakelijk. De gehele godsdienst is feitelijk gebaseerd op de waarheid dat de mensheid tussen de materiële wereld en de geestelijke wereld staat. Deze wereld wordt beschouwd als Gods schepping en de mensheid dient deze zo te behandelen. Ook de katholieke eredienst bouwt door op de relatie tussen lichaam en ziel (Trigilio, 2006, p. 91).

Daarom ook is de hele menselijke persoon betrokken bij de katholieke ritussen en rituelen. Ritussen zijn de noodzakelijke woorden, handelingen en gebaren van een religieuze ceremonie (Trigilio, 2006, p. 92). Denk aan de ritus van de doop het geheel van de woorden en handelingen die bij dit sacrament wordt gebruikt. De rituelen zijn de vastgestelde vormen voor de ritussen, de volgorde waarin de vereiste woorden en handelingen worden gesproken en gedaan. Ook tijdens de katholieke eredienst worden woorden gesproken, gehoord en gelezen en zitten staan of knielen de lichamen van de gelovigen. Tastbare symbolen, zoals het water bij de doop, bestaan buiten het lichaam en worden door een of meer van de vijf zintuigen waargenomen. Deze symbolen herinneren de gelovige aan de inwendige daad van de onzichtbare goddelijke genade die de menselijke ziel binnengaat (Trigilio, 2006, p. 92). Deze symbolen worden door een enkeling (Brouwers, 2010, p. 15) gerelateerd aan de symbolen die samenhangen met het wielrennen. Hard theoretisch bewijs hiervoor ontbreekt, daarover later meer.

4.2.2 PROTESTANTISME

Het protestantisme is net als het katholicisme een stroming in het christendom (Harskamp, 2002, p. 63) en is ontstaan tijdens de Reformatie in de zestiende eeuw. De Reformatie ontstond nadat verschillende theologen onder wie Maarten Luther en Johannes Calvijn in conflict raakten met de katholieke Kerk over de christelijke leer en de Kerkelijke praktijk (Harskamp, 2002, p.62). De reformanten wilden de Kerk zuiveren van, in hun ogen, on-Bijbelse invloeden (het leergezag) en terugbrengen naar haar oorsprong (de Bijbel) (Harskamp, 2002, p. 64). Het protestantisme is een verzamelnaam voor bewegingen die zich tijdens de Hervorming af hebben gezet tegen de katholieke Kerk.

Het katholicisme en het protestantisme zijn dan ook twee andere werelden. Belangrijkste verschil is dat het protestantisme alle gezag berust bij de Bijbel. Daarbij zijn de gelovigen direct verantwoording schuldig aan God, het protestantisme kent namelijk geen episcopaal bestuur met een paus aan het hoofd. Ook doet het protestantisme niet aan Maria of andere heiligenverering waardoor het uiterlijk van de kerken veel verschilt. Het is ook allesbehalve “complexio oppositorum” en kiest voor één duidelijke richting. Volgens Max Weber (Peters & Schreuder, 1987, p. 22) is die richting rationalisering.

Rationalisering is in deze context dat de gelovige “als instrument van de ere Gods initiatieven neemt en activiteiten ontplooit, die hij planmatig en methodisch, efficiënt en volhardend op het religieuze doel richt. Daarbij oriënteert hij zich op de bijbel met zijn beide testamenten, die in dit handelingsperspectief als een verzameling van wetten en voorschriften wordt gezien” (Peters & Schreuder, 1987, p. 22). De protestant doet dus alles in de naam van God en besteed geen aandacht aan zaken die niet bijdragen aan de relatie tussen God en de gelovige.

De stellingen van Luther uit 1517 zijn de belangrijkste gebeurtenis bij de opkomst van de nieuwe christelijke stroming. Luther verzette zich tegen de handel in aflaten (kwijschelding van tijdelijke straffen) door de katholieke Kerk. Het betekent een keerpunt, de reformatie, en zo het protestantisme, verspreidt zich over Europa. De protestanten geloven niet in pauselijk gezag en beslissingen van kerkleiders; voor hen telt enkel de Bijbel. Alleen Jezus Christus wordt vereerd. En waar de katholieke Kerk zeven sacramenten kent: de eucharistie, het doopsel, het vormsel, het huwelijk, het sacrament van de verzoening, de ziekenzalving, en de wijding tot diaken, priester of bisschop zijn dat er in het protestantisme slechts twee, de doop en het avondmaal.

Kenmerkend voor het protestantisme is de functie van de wet en de openheid voor het aardse leven (Van Veen, 2006, p. 83). In het denken van Calvijn heeft de wet een blijvende betekenis en geldt deze als regel voor het christelijke leven. Deze visie heeft in het protestantisme verschillende betekennissen, bijvoorbeeld in de inzet voor barmhartigheid maar ook de rol die de overheid moet innemen (Van Veen, 2006, p. 83).

Waar het katholicisme bol staat van de symboliek kenmerkt het protestantisme zich door het ontbreken hiervan. Het Oude Testament kent een beeldverbod (Exodus 20:4) en daar houden de protestanten nog altijd aan vast omdat het in het Nieuwe Testament nergens expliciet ontkracht wordt (stichting Protestant.nl, 2011). Zij gebruiken, in hun kerken, dan ook geen godsbeelden. De protestantse kerken zijn zodoende een reactie op wat de hervormers als overdaad beschouwen. Zo staan de kerken symbool voor de ideeën van de religie ten aanzien van de relatie tussen God en de mens (Gellman & Hartman, 2005, p. 254). Dit is een rechtstreekse relatie, waarbij geen tussenpersonen en heiligen nodig zijn. Alleen het geloof telt.

Luther, Calvijn en de andere protestante hervormers legden de nadruk op zingen, het lezen van het Woord van God, het prediken en legden daarom de nadruk op eenvoud. Alle symbolen van rijkdom zoals bijvoorbeeld al de gewaden die door de katholieke geestelijken worden gedragen, worden door de protestanten afgewezen (Gellman & Hartman, 2005, p. 254).

Niet alleen tijdens de kerkdiensten ligt de nadruk op eenvoud. De protestant moet ook in het dagelijks leven zich niet laten leiden door hebzucht. Of eigenlijk, de gelovige moet zich volgens het Bijbelboek Timoteüs niet laten leiden door geldzucht “de wortel van alle kwaad is geldzucht” (Timoteüs 6:10). Volgens Bruinsma (1990, p. 24) illustreert de Bijbel hoe rijkdom een misplaatst gevoel van onaantastbaarheid kan geven, waarbij het vertrouwen in God op de achtergrond raakt. Eenvoud en afzien van geld en bezit was dan ook iets dat in de Bijbel naar voren kwam. Zo droeg Johannes de Doper volgens Marcus 1:7 en Matteüs 3:4 enkel een kleed van kameelhaar, hoewel hij comfort niet resoluut afwees was eenvoud zijn boodschap. Jezus had een zelfde boodschap voor zijn discipelen (Bruinsma, 1990 p. 32). Wanneer zij op pad gingen om te prediken en te genezen beviel hij hen zichzelf niet te voorzien goud, zilver of koper en was één hemd meer dan voldoende.

Wanneer Jezus zijn discipelen nu op weg zou sturen om te prediken had hij hen waarschijnlijk opgedragen om met de fiets te gaan. Want volgens Bruinsma (1990, p. 32) benadrukte Jezus kernachtig dat het slagen van hun missie niet afhankelijk zou zijn van het financiële of materiële aspect, maar van het vertrouwen in hun Zender. Aan die boodschap houden protestanten nog altijd streng vast, iets dat tot uiting komt in het rentmeesterschap. Dat strenge vasthouden aan het rentmeesterschap zou wel eens het zetje in de rug kunnen zijn om de fiets te verkiezen boven de auto.

4.3 RENTMEESTERSCHAP

Dat wat tegenwoordig soms wordt verstaan onder duurzaamheid komt al ter sprake in het eerste Bijbelboek, het scheppingsverhaal in Genesis (Van de Ven, 2003, p. 74). In de scheppingsverhalen staat de relatie tussen de mens en zijn natuurlijke omgeving centraal. Volgens de Bijbel staat in Genesis 1:26: “en God zeide: Laat Ons mensen maken, naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis; en dat zij heerschappij hebben over de vissen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het vee, en over de gehele aarde en over al het kruipend gedierte, dat op de aarde kruipt” met andere woorden dit eerste hoofdstuk van Genesis staat zodoende het domineren van de aarde centraal. Hier houdt de taak van de mens echter niet op. Want in het tweede hoofdstuk staat te lezen dat de mens zorg moet dragen voor Gods schepping, in dit gedeelte worden mensen neergezet als rentmeesters.

De mens is hier “imago Dei” (Van de Ven, 2003, p. 74) verantwoordelijk voor het bewaren van de schepping. Het “dominum terrae” (Van de Ven, 2003, p. 74) het vermenigvuldigen en domineren van de schepping uit Genesis 1 en het rentmeesterperspectief uit Genesis 2 hebben geleid tot uiteenlopende theologische interpretaties.

Maar wanneer vervolgens het verhaal van de Ark van Noach (Genesis 9:10) wordt gelezen is de taak van de mens vrij helder. De mens dient in harmonie met de natuur te leven, de schepping van de ondergang te redden en leeft in het Beloofde Land als bijwoner en mag de natuur niet exploiteren (Exodus 20, Leviticus 25 en Deuteronomium 5).

Ook in het Nieuwe Testament wordt het begrip rentmeesterschap diverse keren als vergelijking gebruikt (Lucas 12:42 en Petrus 4:10). Daaruit blijkt dat de mens als rentmeester moet werken met het materiaal dat God hem heeft toevertrouwd. Maar de nadruk ligt erop dat de mens de aarde en de natuur in bruikleen heeft, hij mag er gebruik van maken en genieten van het goede dat ze oplevert maar hij moet het ook in goede staat overdragen aan volgende generaties, zodat ook zij kunnen leven in veiligheid, gezondheid en in voorspoed een bestaan kunnen opbouwen. Rentmeesterschap staat in beide religies dan ook voor continuïteit en ontwikkeling van de ons omringende wereld toch weten beide religies er een andere draai aan te geven en was het in het katholicisme tot voorkort niet eens heel belangrijk.

DE KATHOLIEKE OVERTUIGING

Paus Leo XIII was in 1891 de eerste (Van de Ven, 2003, p. 74) op de heilige stoel die vroeg om meer aandacht en begrip voor het aardse sociale vraagstuk. Hij riep destijds op minder van het aardse te consumeren. Het antropocentrisch wereldbeeld wordt door het Vaticaan echter pas tijdens het Tweede Vaticaanse Concilie (1962 – 1965) ter discussies gesteld, wat leidt tot een herformulering van de meest fundamentele theologische concepten. De biechtboeken en boeteboeken van Thomas van Aquino beginnen plaats te maken voor een “meer pastoraal-theologische benadering” (Van de Ven, 2003, p. 75).

In *Gaudium et spes* (de pastorale constitutie van de Kerk in de moderne wereld) staat “de huidige economie wordt, niet anders dan in andere sectoren van het sociale leven, gekenmerkt door een toenemende macht van de mens over de natuur” (RK Documenten, 2011a). Bovendien stelt het concilie vast dat ongelovigen maar ook gelovigen unaniem lijken te denken dat alles op aarde “betrokken dient te worden op de mens, als het middelpunt en hoogtepunt daarvan” (RK Documenten, 2011a). Het concilie wijst op de gevaren van deze manier van denken en leven. Paus Paulus VI roept na afloop van het concilie de lokale kerkgemeenschappen dan ook om eigentijdse en contextuele pastorale initiatieven te ontplooiën. In 1971 komt paus Paulus VI wederom met een oproep om meer als een rentmeester te handelen. In de pauselijke brief *Octogesima adveniens* (RK Documenten, 2011b) argumenteert de paus dat de mens merkt dat door zijn onbezonnen rooibouw de natuur dreigt te vernietigen en op zijn beurt het slachtoffer dreigt te worden van milieuverontreiniging. Zodoende wijst de paus een jaar voordat het rapport van de Club van Rome uitkomt op de gevaren van de anti-ecologische leefwijze.

Een mijlpaal in de kerkelijke leer volgt in augustus 1985 (Van de Ven, 2003, p. 76). Tijdens een milieuconferentie van de Verenigde Naties in Nairobi, behandelt paus Johannes Paulus II het belang van het Bijbelse concept rentmeesterschap:

“Exploitation of the riches of nature must take place according to criteria that take into account not only the immediate needs of people but also the needs of future generations” (Van de Ven, 2003, p. 76). Op deze manier, zo beargumenteert de paus, zal het rentmeesterschap over de natuur, zoals God dat de mens heeft toevertrouwd, niet worden gedomineerd door kortzichtigheid maar worden beslissingen genomen die ten goede komen aan de gehele mensheid, zowel in het nu als in de toekomst.

Dat het katholieke rentmeesterschap en duurzaamheid eigenlijk hetzelfde betekent maakt mogelijk dat de volgens het rentmeesterschap levende katholieke weinig anders doet als de niet-religieuze duurzaam levende burger. Dit terwijl het rentmeesterschap in het protestantisme veel meer is.

DE PROTESTANTSE OVERTUIGING

Net als in het katholicisme mag een rentmeester in het protestantisme ook Gods schepping niet uitputten of vernielen en hoort hij dieren en planten en niet-levende natuur met liefde te bewaren voor het nageslacht. Waardoor het rentmeesterschap een motief voor natuur- en milieubeheer is, maar niet alleen dat. Maar waar in het katholieke geloof rentmeesterschap eigenlijk alleen staat voor het “duurzaam” omgaan met de door God gegeven aarde, omvat rentmeesterschap in het protestantisme meer (Van de Ven, 2003, p. 78). Zo is het ook een onderdeel van de christelijke besteding van geld. Een christen moet zijn welvaart delen en voor zichzelf tevreden zijn met het noodzakelijk nodige voor onderhoud en onderdak (1 Timoteüs. 6:18, 8). Daarbij moet worden opgemerkt dat in de protestantse traditie grote nadruk ligt op de zondigheid van de mens en het eeuwige karakter van het hiernamaals (Van de Ven, 2003, p. 78). Dit betekent dat in het protestantisme de gelovigen persoonlijk tegenover God staan (G. de Jong, persoonlijke communicatie, 01-06-2011). Zij zijn hem verantwoording schuldig en moeten het hebben van sola gratia, wat letterlijk vertaald ‘alleen door genade’ betekent. Protestanten geloven dat zij op deze aarde zijn dankzij God. Deze dankbaarheid moeten zij uiten, wat kan door goed te leven. Maar wanneer leef je goed? Volgens Douma (1989, p59) is dat wanneer je leeft als een rentmeester.

Het bezit

Als een rentmeester omgaan met het bezit betekent verstandig omgaan met je geld (Douma, 1989, p. 41), dit ondanks dat de mens van alle kanten wordt uitgenodigd om het geld zo snel mogelijk te besteden “unieke kansen die we nu moeten aangrijpen om van maximaal voordeel te kunnen profiteren” (Bruinsma, 1990, p. 122) moeten door de christen worden genegeerd. Want zonder dat hij het in de gaten heeft wordt meegesleept in de passie van de westerse wereld naar steeds mooiere, exclusievere, duurdere en vooral nieuwe dingen (Bruinsma, 1990, p. 123). Douma (1989, p. 41) en Bruinsma (1990, p. 123) pleiten net als de protestantse Kerk voor eenvoud.

In het hindoeïsme is armoede een van de hoogste idealen (Bruinsma, 1990, p. 126). Wanneer de hindoe zijn verplichtingen als gezinshoofd is nagekomen kan hij zich bevrijden van de materiële zorgen en verleidingen door zijn leven te eindigen als een zwerver. Ook in de oude Griekse wereld streefden enkele filosofen armoede als hoogste doel na (Bruinsma, 1990, p. 126). Diogenes in zijn ton is het bekendste voorbeeld. Ook in het jodendom zijn stromingen die de nadruk leggen op een “zelfverloochend leven van armoede” (Bruinsma, 1990, p. 126). Ook in de vroege kerk speelden dergelijke ideeën een rol (Bruinsma, 1990, p. 127). Sommigen gaven uitdrukking aan hun verlangen om alles voor Jezus Christus op te geven door in grotten te gaan wonen, of jarenlang bovenop pilaren door te brengen. Ook in de kloosterorden die zich in de loop der jaren hebben gevormd staat het opgeven van al het privé bezit voorop. Het armoede streven werd echter in de loop der tijd opzij gezet. Bruinsma (1990, p. 128) noemt onder meer de Cisterciënzers die ten koste van hun volgelingen in grote rijkdom leefden binnen de kloosterorde. Het protestantisme is een directe reactie op deze praalzucht.

Omdat Jezus, volgens Matteus 10:9, sprak over vrijwillige armoede van zijn apostelen riepen de hervormers op tot versobering (Bruinsma, 1990, p. 128). Het protestantisme nam dan ook heel nadrukkelijk afstand van de kloostertradities en de daarbij horende rijkdommen. Tussen het consumentisme en absolute armoede zit ergens een middenweg. Dit is de koers die het protestantisme wil varen, natuurlijk gebaseerd op de Bijbel waarin volgens de lezing van Bruinsma (1990, p. 129) staat dat armoede niet gekoesterd maar

bestreden moet worden. Bruinsma (1990) en ook Douma (1989, p. 41) lijken hier te betogen dat rijkdom geen must moet zijn en dat genoeg nemen met iets minder geen verkeerde eigenschap is. Wanneer we dit dan betrekken op de keuze van het vervoersmiddel lijkt het aannemelijk dat het protestantisme een fiets boven de auto verkiest. Niet alleen omdat een fiets goed genoeg is om van A naar B te komen maar te meer omdat de in discussies over geld en bezit 'geven' het sleutelwoord is.

In die context is het dan ook niet verwonderlijk dat protestanten gulle gevers blijken te zijn bij goede doelen, en zich (meer als katholieken) inzetten voor de gemeenschap (Bekkers, 2003, p. 2). Toch erkent ook Bruinsma (1990, p. 129) dat om gelukkig te kunnen zijn aan bepaalde materiële basisvoorwaarden wordt voldaan. Wat deze basisvoorwaarden precies zijn verschilt per land, streek en milieu. Maar vast staat dat verantwoord omgaan met geld inhoudt dat bewust grenzen aan persoonlijke verlangens moeten worden gesteld en offers niet uit de weg moeten worden gegaan (Bruinsma, 1990, p. 132). En daar komt de fiets weer voorzichtig om de hoek kijken.

Want wanneer de fiets wordt genomen in plaats van de benzinevretende auto kan het geld dat daarmee wordt uitgespaard worden gependeed aan andere zaken. Basisbehoeften als gezond voedsel, warme kleding, een dak boven je hoofd, onderwijs en medische zorg (hoewel de streng gelovigen dat niet nodig achten) zijn levensbehoeften en hebben prioriteit (Bruinsma, 1990, p. 134). Daarnaast kan de fiets, net als een wandeltocht, dienen als vervanging voor prijzige reformartikelen en voedingssupplementen. Gezondheid mag nooit een sluitpost zijn, maar er zijn alternatieven voor de dure sportschool zo stelt Bruinsma (1990, p. 134), trainen van het lichaam kan ook door de fiets naar het werk of winkel te nemen. Het geld dat op deze manier van leven wordt uitgespaard kan worden gependeed aan goede doelen.

Het geschapene

Ook een goed rentmeester zijn over het geschapene geeft aanleiding om op de fiets te stappen. Want net als Adam en Eva krijgt een christen de opdracht mee om het hof van Eden te bewerken en te bewaren (Douma, 1989, p.41). De mens mag dan wel over alles heersen, maar zal in zijn heersen de overige schepsels moeten respecteren. De mens is door God hogergeplaatst en heerst over alles (Petrus 8) maar God kan hem ook zijn op zijn plek zetten door te wijzen op dieren als de leeuw en de krokodil (Douma, 1989, p. 41) of zoals sommige streng gelovigen zeggen, door de natuur te laten spreken.

Het conflict tussen de mens en zijn wereld komt in de Bijbel zodoende duidelijk tot uitdrukking (Douma, 1989, p. 43). De verhouding tussen mens, dier en natuur moet gekenmerkt worden door respect. "De opdracht aan de mens om te heersen over al het aardse vindt haar vervulling niet in het uitbuiten en vernielen van flora en fauna, maar in het respecteren en verzorgen ervan" (Douma, 1989, p. 43).

De verzorging van het aardse moet op een verantwoorde en efficiënte wijze gebeuren. Van een rentmeester wordt dan ook zorgvuldig beheer gevraagd, zodat de toevertrouwde goederen in een staat blijven of komen die door de eigenaar wordt gewenst (Douma, 1989, p. 48). Alle dingen die God heeft geschapen moeten door de rentmeester rendabel worden bewerkt en bewaakt, waarbij het bewerken en het bewaren samen gaat. "Wie vandaag streeft naar schone rivieren, gezonde bossen en een zuiverder atmosfeer, is heel rendabel bezig" (Douma, 1989, p. 49). En hoe kan de protestant in het dagelijks leven bijdragen aan die gezonde bossen en zuiverder atmosfeer? Juist, door te fietsen.

Want het gebruik van de fiets als voornaamste vervoersmiddel kan door de aan het fietsgebruik gerelateerde aspecten zoals milieuvriendelijk, oefening van het lichaam,

ontspanning van de geest, en direct contact met de natuurlijke omgeving beschouwd worden als authentieke expressie van christelijk rentmeesterschap (De Vries, 2006, p. 1). Fietsen veroorzaakt immers geen uitlaatgassen en benodigd geen zesbaansweg. Daarmee past deze manier van mobiliteit prima in het rentmeesterschap.

SAMENVATTEND

Theoretisch bestaat dus een verschil in de beleving van rentmeesterschap in het katholicisme en protestantisme. In het katholicisme wordt het rentmeesterschap gezien als Bijbelse aanleiding om de samenleving duurzamer in te richten. Het vaart eigenlijk nog altijd de koers die Paus Leo XIII inzette en paus Johannes Paulus II doorzette. Het is niet voor niets dat de Commissie Brundtland de omschrijving van het Bijbels rentmeesterschap door paus Johannes Paulus II bijna letterlijk over nam in haar definitie van het concept duurzaamheid (Van de Ven, 2003, p. 76). De paus beargumenteerde dat het rentmeesterschap over de natuur, zoals God dat de mens heeft toevertrouwd, niet mag worden gedomineerd door kortzichtigheid maar er moeten beslissingen worden genomen welke ten goede komen aan de gehele mensheid, zowel in het nu als in de toekomst.

Wanneer in het protestantisme rentmeesterschap als duurzaam wordt gedefinieerd, wordt het begrip te kort gedaan. In deze religie is rentmeesterschap een veel breder begrip. In de christelijke ethiek wordt het begrip rentmeesterschap gebruikt voor het omgaan met ons bezit, en sinds enkele decennia ook met, het geschapene. Douma (1989, p. 41) beargumenteert “de mens is naar Gods beeld geschapen, maar hij is niet God zelf. Hij kan daarom niet doen wat hij wil, zoals in Genesis 3 duidelijk wordt. Hij kan altijd door God ter verantwoording worden geroepen.” (Douma, 1989, p. 41). Dat de christen bij het niet goed uitvoeren van haar taak als rentmeester ter verantwoording kan worden geroepen is in het protestantisme belangrijk. Dit en de twee aspecten van goed rentmeesterschap, spaarzaam zijn met ons bezit en het geschapene, geeft een sterke aanwijzing dat de fietsende protestant dit uit religieuze overtuiging doet.

4.4 SPORTBELEVING

Sport is met waarden verbonden. Die waarden worden door de diverse partijen meegebracht, de sportbeoefenaars, de spelregels als sportiviteit en de mogelijk aanwezige trainers benadrukken teamgeest en samenspel. Ook rondom de sport heersen waarden van bijvoorbeeld commentatoren, het publiek, de commercie en zelfs de politiek. Maar in dit hoofdstuk blijkt al wel dat het van oudsher vooral religie was dat de waarden in het dagelijks leven en zodoende ook sport probeert te beïnvloeden. Want lang waren het katholieke en protestante geloof het over één ding eens. Beweging werd gezien als concurrent van de Kerk, het zou afleiden en uiteindelijk leiden tot ontkerkelijking. De opkomst van de belangstelling voor het lichaam en lichamelijke activiteiten kwam met de groeiende welvaart (Derks, 1982, p. 101).

Toch probeerde men in religieuze kringen eerst de opvatting te propaganderen dat niet moest worden toegegeven aan de verlangens van het lichaam. Het zou leiden tot omgang met niet gelovigen, verzuimen van kerkbezoek en vooral tot een vroegtijdig opwekken van seksuele gevoelens. Het bleef dan ook niet bij woorden alleen, er werden zelfs “zedelijkheidsverenigingen” zoals Voor Eer en Deugd (Van der Plas, 1964, p. 203) in het leven geroepen. Zij spanden zich in voor herstel van normen en waarden op zedelijk gebied. Ondanks de inzet brokkelden de vaste normen en waarden van kerkelijke

maatschappij en toekomstbeeld langzaam af (Derks, 1982, p. 102). Het lichaam werd alsmaar functioneler beschouwd waarin beweging centraal werd gesteld.

De opkomst van de fiets ging gelijk op met de groei van de welvaart en de interesse in het lichaam en lichamelijke activiteiten. In de beginjaren was het enkel “a true luxury item” (Ministerie van Transport, 1999, p. 11) met in 1899 één fiets voor elke drieënvijftig inwoners (Ministerie van Transport, 1999, p. 13) maar met de groeiende welvaart en de nieuwe beschouwing van het lichaam nam ook het fietsgebruik toe. Toch heeft dit niet gezorgd dat het katholicisme en het protestantisme beweging en het fietsgebruik, in al haar facetten, gelijk ervaren. Dit blijkt ook uit de verschillen in de visies ten aanzien van sport van de Nederlandse Katholieke Sport Federatie (NKS) en de Nederlandse Christelijke Sport Unie (NCSU). Hoewel beide zich (mede) laten leiden door de Bijbel, die alles wat de mensen willen en doen in het perspectief van de eer van God stelt, waardoor beide bonden verafgoding van sporters, in principe, uitsluiten verschillen de visies op bepaalde punten wel. Zo ziet het NKS sport zowel als middel en als doel (NKS, 2011). De NCSU ziet sport echter enkel als middel (NCSU, 2011) om zo integraal deel uit te maken van kernprocessen als opvoeden, wonen, leren, werken, zorgen, socialiseren, inburgeren en inspireren op een christelijke manier. Deze visies sluiten aan op de literatuur omtrent dit onderwerp, zoals blijkt in de volgende alinea's.

KATHOLIEKE OVERTUIGING TEN AANZIEN SPORT

De spelregels ten aanzien van sport worden niet zozeer gevonden in de Bijbel, het heilige schrift meldt volgens de katholieken namelijk weinig over beweging en sport (Parker, 2009, p. 2) maar des te meer in het leergezag komend vanuit Rome (Hoker et al, 1994, p. 13). Lang was het gezag in het Vaticaan van mening dat lichaamsbeweging en de Kerk niet samengaan (Hoker et al, 1994, p. 13). Het gebruik van het lichaam werd gezien als concurrent van de Kerk. Deze opvatting veranderde in de loop van de twintigste eeuw.

De Kerk zag in lichaamsbeweging en uiteindelijk ook in sport de mogelijkheid om richtlijnen over diverse aspecten van het maatschappelijk-culturele leven, de aanwezigheidspolitiek van de katholieke Kerk in de moderne samenleving te realiseren. Men ging beweging zien als middel om een goede verstandhouding tussen lichaam en ziel te creëren, zoals gesteld een belangrijke overtuiging in de katholieke traditie. Eénmaal overtuigt van het nut van sport en beweging volgde de eerste uitspraken van het leergezag snel.

De eerste pauselijke uitspraken zijn van Pius X (pontificaat van 1903 tot 1914) (Hoker et al, 1994, p. 14). Al snel na diens aantreden werden in Rome en het Vaticaan sportmanifestaties georganiseerd waarbij de paus toespraken hield. Hierin onderstreepte Pius X het belang van de sport in de vorming van de persoonlijkheid en beargumenteerde dat sport niet alleen een middel tot ontspanning en tijdverdrijf is maar ook de lichamelijke ontwikkeling en de beoefening van de deugden bevordert (Hoker et al, 1994, p. 14). De katholieke Kerk zag destijds in sport de manier om volksmassa's voor zich te winnen en tegelijkertijd de katholieke waarden over te brengen en de mens op te voeden. Het object van de opvoeding is namelijk “de gehele mens, dat is geest en lichaam, verbonden tot één natuur, met al zijn vermogens, natuurlijke en bovennatuurlijke, zoals wij kennen door gezond verstand en openbaring” (Hoker et al, 1994, p. 14). Dit standpunt verklaart dat de Kerk haar opvoedingsrecht zelfs wil laten gelden ten aanzien van het gebruik van het lichaam. Om het opvoedingsrecht te kunnen verklaren moet gekeken worden naar de achterliggende doelen die het Vaticaan destijds had.

Katholieke doelen ten aanzien sport

De opvattingen van de pausen ten aanzien van sport en beweging werden slechts gedeeltelijk uitgewerkt in de theologie. De eerste substantiële bijdrage is van de Duitser Franz Walter die in 1910 aandacht vroeg voor het nut van beweging (Walter, 1910, p. 644 – 678). Zijn opvattingen werden echter niet direct opgenomen in de Latijnse handboeken van moraaltheologie, die werden gebruikt in de theologische opleiding (Hoker et al, 1994, p. 18). Hoker *et al* beargumenteren dat in deze handboeken elke denkbare menselijke handeling werd gerelateerd aan een zedelijke kwalificatie. De groeiende populariteit van sport en beweging in de maatschappij maakte echter dat de Kerk haar standpunt moest herzien (hoewel dit pas in de jaren vijftig ook daadwerkelijk in de theologische handboeken werd opgenomen) (Derks, 1982, p. 126 – 127).

Langzaamaan werd de opvatting, dat de mens een samenstel van ziel en lichaam is en dat deze in evenwicht moet zijn, steeds breder gedragen (Derks, 1982, p. 3-9). Ziel en lichaam doordringen elkaar en zijn op elkaar afgestemd. Met andere woorden, de één kan niet zonder de ander.

Op basis van die opvatting zijn geestelijke en lichamelijke opvoeding niet van elkaar te scheiden. Dit betekent echter dat sport en beweging niet neutraal kunnen zijn (Hoker et al, 1994, p. 20). Met andere woorden, sporten krijgt goedkeuring wanneer de katholieke waarden worden bijgebracht. Zo is het sporten een middel om lichaam en ziel juist op elkaar af te stemmen en zo te leven als een goed katholiek. Worden sport en beweging in deze zin opgevat dan zijn de effecten duidelijk. Zo is sport en beweging een “leerschool van de deugd” (Hoker et al, 1994, p. 20) en zal een goede leerschool morele kwaliteiten als zelfbeheersing, moed, wilskracht en uithoudingsvermogen en sociale deugden als eerlijkheid, fair play en trouw bijbrengen (waarden die nu algemeen geaccepteerd zijn in de sport). Een dergelijke manier van beweging zal zorgen dat in ieder mens het ideaal van Jezus Christus zichtbaar is.

PROTESTANTE OVERTUIGING TEN AANZIEN SPORT

De protestantse hervormers gaven een wat meer gemixte boodschap over sport en beweging (Baker, 2007, p. 15). Maarten Luther moedigde zijn volgers aan om te participeren in eervolle en nuttige vormen van beweging aan. Hiermee doelde hij op dansen, boogschieten, schermen en worstelen (Baker, 2007, p. 15). Luther zelf deed graag aan kegelen, dit herinnerde hem aan de christelijke taak om de duivel om te stoten. Johannes Calvijn hield er een andere visie op na (Baker, 2007, p. 15). Net als Luther deed hij aan kegelen. Maar op alle andere soorten van lichamen vermaak was Calvijn kritisch. Hij zag sport als een hindernis tot het heilige leven. Hij relateerde de spelen aan “carnal pleasure” (Baker, 2007, p. 15) wat staat voor vleselijk genot als dronkenschap en seksueel genot. Competitieve spelen waren volgens Calvijn helemaal taboe, dit zou samengaan met gokken en het zondagse kerkbezoek in de weg staan. Alle andere vormen van sport werden door Calvijn gelinkt aan dieverij en prostitutie om ze zo maar te kunnen verbieden.

De minder streng gelovige protestanten volgden rond in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw het katholieke voorbeeld en vormden een gematigder standpunt betreffende sport (Baker, 2007, p. 171). Ondermeer doordat betekenis en doelen van sport veranderden, er zat een organisatie achter, het werd gereguleerd en het was onderhevig aan regels (Cashmore, 2005, p. 115). De fundamentele protestanten bleven zich echter verzetten tegen verandering (Baker, 2007, p. 193). Zij hielden vast aan een strenge lezing van de Bijbel en zagen hierin geen ruimte voor sport. Maar na de

Tweede Wereldoorlog veranderde ook dit standpunt langzaam. Toch bleven en blijven zij fel gekeerd tegen het sporten om te winnen, de commerciële belangen en het sporten op zondag.

Protestantse doelen ten aanzien sport

Doordat de grondlegger van de belangrijkste stroming in het protestantisme zo fel van leer trok was sport veel langer, dan in het katholicisme, een taboe. Toch zijn in het protestantisme geloofsovertuigingen te vinden welke goed tot uiting kunnen komen in sport of in ieder geval zijn te relateren aan sport.

Na de reformatie ontstond een klimaat waarin vooral aandacht was voor arbeidsethos en (zelf) discipline erg belangrijk werd (Overman, 1997, p. 24). In die context kan sport dienen als een mogelijkheid om het lichaam en vooral de discipline te trainen. Maar pas nadat de omgang tussen man en vrouw bij sport gereduceerd en beter georganiseerd werd kon worden nam de commotie af. In de jaren dertig ontstond zelfs een positief beeld van sport omdat het de doelen van God kon dienen. Het besef drong door dat sport kan dienen als middel tot opvoeding en vorming, als oplossing van het vrijetijdsprobleem, als kader voor evangelisatie en dat door te sporten het lichaam kan worden onderhouden. De door Max Weber geformuleerde protestantse ethiek, welke staat voor controle, discipline en individuele eigenwaarde, komt goed tot uiting in atletiek. In deze sport kan het lichaam worden getraind naar het beeld van God.

In het protestantisme is sport dan ook meer een middel, om het lichaam en discipline te trainen. Terwijl het in het katholicisme zowel een middel als doel is. Een middel om in katholiekverband lichaam en ziel op elkaar af te stemmen en een doel om in sportverband katholieke waarden als eerlijkheid, fair play en trouw bij te brengen. In het katholieke en protestantse geloof wordt sport dus anders ervaren. Dit geldt ook voor de fietssport, waar beide religies vanuit hun overtuiging en doelen met sport andere opvattingen over hebben.

WIELRENNEN

Hoewel het Vaticaan tegenwoordig zelfs haar eigen wielerploeg heeft (Amore & Vita, 2011) en het wielrennen algemeen wordt beschouwd als een katholieke sport. Waren de religieuze autoriteiten in Italië aan het begin van de negentiende eeuw wantrouwend over de opkomst van zowel het fietsen als het wielrennen.

L'Osservatore Romano (het dagblad van het Vaticaan red.) ging in 1894 zelfs over tot een theorie waarin de fiets werd gelinkt aan anarchie (Vanysacker, 2009, p. 88). "Het fietsen is een ware anarchie in de wereld, en net als in de materiële voortdrijving zit ook in de anarchie een figuurlijk fietsen in de wereld van het sociale leven. De fietser is geen voetganger, geen koetsier, geen treinmachinist, noch een trekpaard. Kortom, hij is een hermafrodiet, iets ondefinieerbaars, iets onklasseerbaars en ontsnapt aan elke wetmatigheid van beweging, trekkracht en vervoer. Is er wel een completere anarchie dan het fietsen die elke fysieke wet qua beweging en zelfbeweging te boven gaat?" (Vanysacker, 2009, p. 88).

Men vertrouwde het zaakje dus niet. Daarbij kwamen nog de verderfelijke winstpremies die de wielrenners in korte tijd rijk maken. Volgens de Kerk was dit niet zoals het evangelie voorschreef (Vanysacker, 2009, p. 88). Toen ook nog eens enkele pastoors op de fiets stapten stond de Kerk op zijn achterste poten. "Allerlei ethische bekommernissen over het beeld van een zwetende pastoor met een opgerolde soutane op een fiets

mengden zich in de discussie met eerder theologische strekkingen als het modernisme.” (Vanysacker, 2009, p. 89). De Kerk was kennelijk overtuigd van het genot dat fietsen kan opwekken en was bang de invloed op het volk te verliezen. De toenmalige paus zag het probleem niet en liet zodoende de keuze wat betreft het fietsen aan de bisschoppen. Dit resulteerde in bepaalde kerkprovincies in een fietsverbod voor de pastoors. Onder druk van de publieke opinie en doordat de Kerk inzag dat zij belangrijkere problemen had deed de visie ten aanzien van het fietsen keren.

De katholieke Kerk raakte in haar “thuisland” Italië door invloed van de Risorgimento-beweging steeds meer haar plek als volksreligie kwijt (Vanysacker, 2009, p. 89). Zodoende groeide de bereidheid van de kerk om mee te gaan in de moderniseringsdrang van het volk. Het item sport had daarin zeker een plaats, omdat men inzag dat zo het volk voor zich gewonnen kon worden. Zelfs in die mate dat met toestemming van het Vaticaan in 1906 de Italiaanse Vereniging van de Katholieke Sportclubs werd opgericht. Bij de eerste versie van de Giro d' Italia was de katholieke tegenstand ten opzichte van het wielrennen overigens al geheel verdwenen (Vanysacker, 2009, p. 89). Onder Pius X groeiden sport en Kerk naar elkaar toe, wat resulteerde in een positieve visie van de Kerk op sport in het algemeen en op het wielrennen in het bijzonder (Vanysacker, 2009, p. 89). Daarbij komt dat veel wielrenners en hun fans socialistische sympathieën hadden. Op de socialisten had de Kerk het niet erg. Zodoende werd door het accepteren van de sport ook weer toenadering gezocht tot hen. Natuurlijk in de hoop dat zij zich weer bij de katholieke Kerk zouden aansluiten (Vanysacker, 2009, p. 89)

Ook in Nederland stond de katholieke Kerk positief tegenover het wielrennen (Ros, 2010). De diverse wielercriteria, in populair taalgebruik “rondjes om de kerk”, werden met medewerking van de Kerk georganiseerd om zo voor meer binding met de parochie te zorgen. Daaraan werd een collecte gekoppeld om zo aan de noden van de Kerk te kunnen voldoen. Het was ook in Nederland te doen om een populaire sport te verbinden met de parochie.

De opstelling van de protestantse Kerk ten opzichte van het wielrennen is een ander verhaal. Zij hebben het wielrennen nooit echt omarmt zoals de katholieke Kerk waardoor het wielrennen ook pas laat toegankelijk werd voor protestanten, later dan bijvoorbeeld voetbal of korfbal. Deze sporten waren eerder toegankelijk door sportvereniging van eigen signatuur. Dit is te verklaren door dat sport het vroegere protestantisme al niet populair was, beroepssport was en is (nog steeds) vele malen erger. De enige die vooroorlogse coureur met een protestantse achtergrond is Cees Erkelens (De Bas, 2005). De familie van Erkelens behoorde echter tot een liberale stroming van de Nederlandse Hervormde Kerk, waardoor hij zich aan de wielersport durfde te wagen. Vanaf 1921 besloot hij minder vaak op zondag te koersen onder invloed van zijn schoonfamilie, die zwaarder in de leer was.

SAMENVATTEND

De katholieke Kerk verloor macht en de strategie moest worden bijgesteld om een belangrijke speler te blijven. In sport zag zij een middel om het volk opvoeding en moraal bij te brengen. Hoe kon dit beter dan door de destijds in Italië meest populaire sport het wielrennen te adopteren? De Kerk zag in de sport, en wielersport in het bijzonder, de manier om het volk weer voor haar te winnen.

Dit terwijl de protestantse Kerk de wielersport als een bedreiging zag. De zondaagse (prof)wedstrijden houden de gelovigen uit de kerk. In de literatuur zijn ook geen

aanwijzingen gevonden dat het wielrennen op zichzelf niet past binnen het protestantisme. Het lijkt dan ook aannemelijk dat het de commerciële belangen en de versterking van de zondagrust zijn die maken dat de protestantse Kerk het wielrennen niet omarmt heeft.

4.5 CONCLUSIE

Beide religies hebben andere ideeën over wat een gelovige zou moeten doen om in het hiernamaals te komen. Beide religies schrijven de gelovige min of meer voor wat wel en niet kan. De wetten en voorschriften of ook wel de geloofsovertuigingen zijn bepalend voor het gedrag van de gelovigen. En ondanks dat de kerk haar pastorale machtspositie is verloren betekent niet per definitie dat haar geloofsovertuigingen minder worden gebruikt. Zoals Foucault beargumenteerd komen deze geloofsovertuigingen tot uiting in de waarden en normen van mensen, de disciplinaire macht. Zij zijn zo ingebed in de samenleving dat zij als gebruikelijk worden aangenomen, zoals de zondagsrust en de viering van Kerstmis. Soms ook worden de overtuigingen nog actief beleefd en wordt vastgehouden aan de leer van de Kerk.

In de Bijbel staat nergens dat de fiets het enige vervoersmiddel is waarvoor de hemelpoorten open gaan. Toch kan niet ontkent worden dat wanneer naar die fundamentele overtuigingen wordt gekeken het aanwijzingen geeft dat het dagelijks fietsgebruik religieus is ingegeven.

De manier waarop in het protestantisme het rentmeesterschap wordt beleefd geeft aanleiding om te denken dat de protestantse God geen parkeerplaats maar alleen een fietsenstalling heeft. Want een goed rentmeester zijn betekent zuinig omgaan met geld, milieubewust en zonder “onnodige” zaken leven. Het gebruik van de fiets als dagelijks vervoersmiddel past hier meer dan prima in.

De manier waarop het katholieke geloof sport als middel wordt gezien te zorgen voor eenheid van lichaam en ziel maakt het aannemelijk dat de katholieke Kerk eerder een positieve mening had over sport als de protestantse Kerk. Daarbij komt dat de katholieke Kerk, zeker in Italië, vroeg door had dat het de harten van de bevolking (weer terug) kon winnen door zich te linken met het wielrennen. Het is behalve de commercie vooral het koersen op zondag dat maakt dat de protestantse Kerk geen wielerman is.

Dat het wielrennen in voorbije jaren een katholieke sport is genoemd is begrijpbaar, de Kerk zette het wielrennen in voor haar belangen. Maar het lijkt wel vooral eenrichtingsverkeer.

5 CONFESSIONELE PARTIJEN & DE FIETS

5.1 INLEIDING

De tijd dat de Kerk alles bepaald en regelt voor het volk is verleden tijd. Echter is het hiermee niet zo dat het volk tegenwoordig alles zelf mag en kan bepalen. Door een netwerk van instellingen zoals politie en gezondheidszorg wordt voor het welzijn van de burger gezorgd. Vaak zijn deze instellingen van de staat (de soevereine macht zoals eerder beschreven). De burger heeft het gevoel vrij te zijn en is dat in zekere zin ook maar wordt toch, soms onbewust, gestuurd door de overheid.

Toch heeft de burger invloed in de manier waarop de overheid haar stuurt. Door het stemrecht dat de Nederlandse burger heeft, heeft zij invloed in de wetten en regels welke de overheid opstelt en laat uitvoeren door de eerder genoemde instellingen. De burger zal in de meeste gevallen haar stem geven aan een politieke partij die het best past bij de waarden en normen van dat persoon. In enkele gevallen zijn deze waarden en normen ingegeven door religie. Zodoende zijn in Nederland ook meerdere partijen die hun standpunten baseren op de confessie, een godsdienstige geloofsleer.

De Kerk mag dan haar pastorale macht kwijt zijn en Nederland mag dan ontzuilen. Nog altijd heeft zij invloed op de Nederlandse samenleving doordat een drietal landelijke politieke partijen hun standpunten baseren op de Bijbel (confessionele partijen). Dit zijn het Christen-Democratische Appèl (CDA), de ChristenUnie (CU) en de Staatkundig Gerformeerde Partij (SGP).

In dit hoofdstuk wordt zodoende aandacht gegeven aan deze drie confessionele partijen. Er wordt allereerst gekeken naar de manier waarop zij rentmeesterschap ervaren, dit omdat het rentmeesterschap in het protestantisme aanleiding lijkt te geven om te fietsen. De manier waarop het rentmeesterschap wordt ervaren door de confessionele partijen resulteert zodoende mogelijk ook in een verschillend standpunt ten aanzien van de fiets.

5.2 CONFESSIONELE PARTIJEN

In dit onderzoek richt het zich op partijen met een christelijke signatuur, hiervan zijn er in Nederland als gezegd drie. Allen behoren echter tot een andere stroming. Zo staat het CDA voor christen-democratische waarden. De christen-democratie is een politieke stroming die het christelijk geloof als inspiratiebron heeft. De bijbel en de kerkelijke leer zijn de basis van het politieke, sociale en economische programma. Deze vormen de basis voor het politieke handelen.

Binnen de christen-democratie zijn katholieken als protestanten verenigd. Lang bestreden zij elkaar (politiek). In 1980 bundelden de Christelijk-Historische Unie (CHU), de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en de Katholieke Volkspartij (KVP) hun krachten en vormden samen het Christen-Democratische Appèl. Het CDA is daarmee niet katholiek of protestants, maar vooral een partij voor gelovigen. Zodoende is het ook dat de partij zowel in traditioneel katholieke gebieden als Limburg, Brabant en Twente populair is maar ook in protestante gebieden als de Veluwe en het Westland veel aanhangers heeft.

De twee andere confessionele partijen behoren tot de orthodox protestantse stroming. Maar geven allebei een net iets andere draai aan haar visie op de wereld. De CU houdt vast aan de betrouwbaarheid van de Bijbel en gedeeltelijk de belijdenisgeschriften (de Drie Formulieren van Enigheid). De SGP is wat “rechtser” georiënteerd. Zij verschilt met de ChristenUnie niet zozeer in de principes maar in de manier waarop zij die wil bereiken. De SGP wil geen compromissen sluiten omdat men een compromis ziet als medeverantwoordelijkheid voor iets verkeerd. Zij streeft immers naar “Bijbels genormeerde politiek” (Jansen, 2010, p. 62) daarbij gaat de Bijbel voor de wil van de bevolking. Het orthodox protestantse is met name groot in een band die van Zeeland richting het westen van Overijssel trekt (de bijbelband) (meer precies van de Zeeuwse eilanden en het Zuid-Hollandse Goeree-Overflakkee via het rivierengebied van de provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant, Utrecht, en Gelderland, door de Gelderse Vallei en de Veluwe naar Overijssel). Daar bevindt zich dan ook het merendeel van de SGP en CU-stemmers.

5.2.1 CHRISTEN-DEMOCRATISCHE APPEL

In de Twentse gemeente Tubbergen heeft het CDA van oudsher de absolute meerderheid in de gemeenteraad. Bij de Tweede Kamer verkiezingen van 2006 stemde zo’n zeventig procent van de kiezers op het CDA. Ondanks dat het CDA een fors verlies leed in de Tweede Kamer verkiezingen van 2010 stemde nog altijd 43,4 procent van de Tubbergers op het CDA, landelijk het meest (ANP, 2010).

De van oudsher grote vertegenwoordiging van het CDA lijkt verklaard te kunnen worden door hoge concentratie van katholieken in Tubbergen (Kregting & Remmerswaal, 2010, p.19.). Daarbij is het de geboorteplaats van doctor Schaepman, de grondlegger van de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP) (KDC, 2011a) een voorloper van de KVP die in het CDA opging (KDC, 2011b).

CHRISTEN DEMOCRATIE

Het CDA wordt gezien als een partij die centrumrechts in het Nederlandse politieke spectrum staat. De Bijbel wordt bij stellingnamen niet aangehaald, maar wordt gezien als een bron van inspiratie. De christendemocratie komt voort uit de sociale leer van de katholieke Kerk en een aantal protestantse Kerken. Zodoende kent de christendemocratie feitelijk ook twee blokken, een protestants en een katholiek blok (Spruyt, 2006). Het is in de loop van de negentiende eeuw ontstaan als oppositiebeweging tegen verstatelijking, centralisme, bureaucratisering en sjabloondenken door overkoepelende overheden (Schenderling, 2010, p. 9). De christen-democratie is er naar eigen zeggen om “het kleine en het bijzondere te beschermen” (Schenderling, 2010, p. 9). Christendemocratie staat voor vrijheid van mensen, hun samenlevingsverbanden om hun leven naar eer en geweten in te richten. Het staat voor traditie, normen en waarden en voor de cultuur en gebruiken van lokale en regionale gemeenschappen (Schenderling, 2010, p. 9). Net als in de katholieke Kerk is de christen-democratie ingevuld op basis van de veranderende historische omstandigheden. Wat maakt de christen-democratie volgens Schenderling (2010, p.7) eigenlijk in drie fasen kan worden ingedeeld. Volgens het Appèl heeft de christen-democratie twee belangrijke perioden achter de rug en staat het aan de vooravond van de derde. De eerste fase stond in het teken van de emancipatie van achtergestelde bevolkingsgroepen. Het opeisen van een plaats voor geloof en levensbeschouwing in de samenleving. En de strijd tegen de misstanden als gevolg van

het kapitalisme. Meer concreet heeft de partij stelling genomen voor gelijkstelling van bijzonder en openbaar onderwijs, uitbreiding van het kiesrecht en de invoering van sociale wetgeving.

De tweede fase startte na de Tweede Wereldoorlog, net als de rest van Nederland, stond ook de christen-democratie in het teken van wederopbouw en vernieuwing (Schenderling, 2010, p.7). In deze fase werd landbouw economisch minder belangrijk. Het land integreerde in de Europese omgeving en banden met vroegere koloniën werden losgelaten. Door Europese eenwording stijgt de welvaart en worden democratie en mensenrechten verbeterd.

Het CDA vond in deze wisselende omstandigheden haar bron in het Evangelie (Schenderling, 2010, p. 7), maar net als in het katholicisme vormt ook in de christen-democratische politiek is rentmeesterschap in deze twee fasen geen sleutelbegrip. In de derde fase waarin Nederland staat voor “demografische veranderingen, technologische vernieuwingen, pluriformiteit in normen en waarden en de internationalisering” (Schenderling, 2010, p. 9) krijgt rentmeesterschap echter een grotere rol van betekenis. Met als doel om een maatschappij te vormen waarin “de mens zijn vrijheid en verantwoordelijkheid kan beleven en waarin het welzijn van allen wordt gediend” (Schenderling, 2010, p. 8).

CDA & RENTMEESTERSCHAP

De reden dat rentmeesterschap in de eerste twee fasen geen centraal thema was kan worden verklaard omdat de maatschappij daar niet om vroeg. Sociale verschillen en de naoorlogse wederopbouw vroegen meer aandacht. Daarbij dienden ecologische problemen zich toen nog niet op grote schaal aan en de natuurlijke bronnen leken onuitputtelijk. Door groeiende bewustzijn over het beroep dat Nederland en de rest van de wereld doen op de natuur kiest het CDA vanuit de zorg voor het milieu en rentmeesterschap nu om gezamenlijk, burgers, bedrijven en overheid, een ecologisch georiënteerde markteconomie te vormen (CDA, 2010, p. 12) en het hoge verbruik van energie en grondstoffen af te bouwen. De boodschap van verandering richt zich tot alle mensen op alle terreinen van hun leven “het huishouden, de arbeid” (CDA, 2010, p. 12) en roept op om “verantwoordelijkheid waar te maken, solidair te zijn en zich als een zorgvuldig rentmeester te gedragen” (CDA, 2010, p. 12).

CDA & DE FIETS

In haar verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamer verkiezingen van 2010 vergat het CDA in eerste instantie een fietsparagraaf. Het “foutje van de programmacommissie” (Fietsberaad, 2010b) werd uiteindelijk hersteld in het definitieve verkiezingsprogramma (CDA, 2010, p. 19 – 54 – 55) waarin men aangeeft fietsen te zien als een mogelijkheid de samenleving duurzamer te maken. Dit werkte zij uit in de volgende standpunten:

- uitbreiding van (inter)regionale snelfietsroutes voor woon-werkverkeer,
- de diefstal van fietsen moet verder worden teruggedrongen,
- verbeteren van de faciliteiten voor fietsers in het voor- en natransport bij het openbaar vervoer en
- het opstellen van een intergraal plan om het fietsgebruik onder de tien kilometer te verhogen.

Het zijn allen punten die afkomstig zijn uit de initiatiefnota die Joop Atsma in 2008 indiende (Atsma, 2008). Hierin beargumenteert hij hoe hoger fietsgebruik kan helpen bij het oplossen van ondermeer de milieuproblematiek (Atsma, 2008, p. 4). Tevens kan meer

fietsen de gezondheid bevorderen, de verkeersveiligheid vergroten en helpen bij het oplossen van het mobiliteitsvraagstuk aldus Atsma (2008, p. 4).

5.2.2 STAATKUNDIG GEREFORMEERDE PARTIJ

De Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) is een politieke partij van bevindelijk-gereformeerde signatuur en staat in de protestants-politieke traditie. Hierdoor is zij in Kampen goed vertegenwoordigd, de stad maakt onderdeel uit van de zogenaamde Protestantenvand.

Het SGP streeft volgens haar beginselprogramma naar een regering die is ingericht naar het voorbeeld uit de Bijbel (SGP, 2003, p. 11). Het eerste artikel uit het 'Program van beginselen' geeft de grondtoon van de partij aan. De SGP is een partij die gereformeerde politiek voorstaat en uitdraagt, het is het protestantisme ten top. Op de eerste algemene vergadering (april 1918) werd het program opgesteld en deze heeft tot 1989 geen ingrijpende veranderingen ondergaan (SGP, 2005, p. 12). In 1989 stelde de partij een nieuw 'Program van beginselen' vast. In dat nieuwe program is veel van het oude bewaard gebleven (SGP, 2003, p. 12). De SGP gaat uit van het woord van God zoals geschreven in de Bijbel, deze is in de voorbije jaren niet veranderd. Duidelijk is dan ook dat de partij er één is van principes.

De SGP gaat uit van "Gods Woord in de politiek en van Gods soevereiniteit over al het geschapene". Behalve het Gods Woord sluit het ook aan bij de "drie Formulieren van Enigheid, met name bij de in artikel 1 genoemde Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB). Samen met de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels geven de formulieren of belijdenisgeschriften" (SGP, 2003, p. 14) een leidraad voor het leven.

SGP & RENTMEESTERSCHAP

Net als het CDA wordt de SGP gezien als rechtse partij maar in tegenstelling tot de christen-democratie zijn de denkbeelden van de SGP niet in fasen te verdelen, een ander verschil is dat de SGP bij al haar stellingnamen de Bijbel wel aanhaalt . En in tegenstelling tot de katholieken hebben de streng gelovige protestanten altijd vastgehouden aan het rentmeesterschap.

De partij heeft rentmeesterschap altijd gezien als middel om de maatschappij op te bouwen en niet alleen in verband met milieubeleid en –beheer zoals tegenwoordig vaak gehanteerd (SGP, 2003, p. 35). Volgens de beginselen "heeft God niet alleen wetten en normen gegeven, maar ook middelen voor de opbouw van de samenleving en het onderhouden daarvan" (SGP, 2003, p. 35). Eén daarvan is dat de overheid rentmeesterschap uitoefent. De overheid is rentmeester over alles wat onder het overheidsbeleid en –beheer valt. De overheid moet zich er bewust van zijn dat zij verantwoording is verschuldigd aan God, de "Eigenaar van alles wat op deze aarde aanwezig is" (SGP, 2003, p. 35), daarbij dient ook de burger een goed rentmeester te zijn van al het aardse.

Net als het CDA erkent ook het SGP dat de maatschappij verandert. Maar hierdoor veranderen de agendapunten van de SGP niet. Zij houdt vast aan haar waarden, waarvan in dit onderzoek rentmeesterschap de belangrijkste is. De partij benadrukt dat "christenen zijn belast met de roeping om in dienst van Christus te leven en de naaste en de maatschappij te dienen", hierbij beroept men zich op Lucas 16:2 "geef rekenschap van uw rentmeesterschap". De partij geeft daarmee nadrukkelijk uiting aan het rentmeester zijn over het bezit en het geschapene en doet dit bovendien consequent. Zo ziet de partij de

overheid als rentmeester over alles wat onder haar beleid en beheer valt. Dat rentmeesterschap tegenwoordig vaak wordt gebruikt in verband met milieubeleid en – beheer vindt zij, geheel in lijn met de protestantse traditie, te beperkt (SGP, 2003, p. 35). Verder is daarbij belangrijk dat ook de overheid zich er volgens de SGP (2010, p. 35) bewust van moet zijn dat zij verantwoording verschuldigd is aan God, de eigenaar van alles wat op deze aarde aanwezig is.

SGP & DE FIETS

Net als in het protestantisme staat bij de SGP rentmeesterschap centraal. Met name qua financieel beleid dat de overheid zou moeten voeren. Maar zeker ook het bij de standpunten van de partij ten aanzien van mobiliteit (SGP, 2011, p. 24). Want goed rentmeesterschap betekent goed omgaan met de schepping. Daarbij is “fietsen in plaats van met de auto gaan beter voor het milieu, de omgeving” (W. Goudriaan, persoonlijke communicatie, 31-05-2011). De partij streeft er zodoende ook naar om het autogebruik terug te dringen, omdat in haar optiek zo de kwaliteit van de leefomgeving wordt verbeterd (SGP, 2011, p. 24). Volgens Goudriaan (persoonlijke communicatie, 31-05-2011) is de fiets vanwege diverse redenen boven de auto te stellen. Want naast dat het beter is voor het milieu, is het gezond voor de fietser, is de auto duurder in gebruik en bespaar je parkeerkosten in het centrum. Dit resulteert dan ook in een uitgebreide paragraaf in het verkiezingsprogramma ten aanzien van het te voeren fietsbeleid.

De partij wil gemeenten, provincies en waterschappen stimuleren om aantrekkelijke fietspaden aan te leggen en te verbeteren. Wat ook geldt voor de faciliteiten voor elektrisch fietsen. Fietsen moet een expliciet aandachtspunt worden in het gezondheidsbeleid. De verkeersveiligheid moet worden vergroot door een stevige inzet op ontvlechting van fietsroutes en routes voor gemotoriseerd verkeer.

Daarbij wil de partij net als het CDA een verdere uitbreiding van het netwerk van regionale snelfietsroutes tussen woon- en werklocaties. Ook het gebrek aan (gratis) fietsenstallingen moet worden weggewerkt.

5.2.3 CHRISTENUNIE

Net als de SGP is ook de ChristenUnie een christelijke partij met een orthodox-protestantse signatuur. De CU wordt sinds haar ontstaan vaak als links bestempeld (Spruyt, 2006) dit in tegenstelling tot de voorgangers de GPV en de RPF en de andere partijen met een religieuze achtergrond die als rechts worden gezien. Zij fundeert haar politieke overtuiging op de Bijbel, het geïnspireerde en gezaghebbende Woord van God, die door de Drie Formulieren van Eenheid wordt nagesproken en die ook voor het staatkundig leven wijsheid bevat.

De ChristenUnie heeft geen theocratische inslag. Zij is dan ook voor de vrijheid van godsdienst, ook voor andere religies dan het christendom (CU, 2011). De ChristenUnie gelooft dat de overheid door God is gegeven en in zijn dienst staat en dat christenen de verantwoordelijkheid hebben actief te zijn in de samenleving.

CU & RENTMEESTERSCHAP

In het verkiezingsprogramma (2010, p. 41) geeft de partij aan verantwoordelijkheid als een centraal begrip te zien. “Verantwoordelijkheid voor mensen en de inrichting van de samenleving, maar ook verantwoordelijkheid voor natuur en milieu. Wij moeten beheerders zijn, niet verteerders van Gods schepping” (CU, 2010, p.41).

De ChristenUnie wil zich dan ook opstellen als een rentmeester over het geschapene door zich in te zetten voor een verantwoordelijke en dus duurzame manier van omgaan met de schepping. Goed rentmeesterschap vraagt volgens de ChristenUnie ook om goed beheer van de overheidsfinanciën (CU, 2010, p.75). De komende generaties mogen niet met een grote schuld noch een verwaarloosd niveau van publieke voorzieningen worden opgezaaid. Het terugbrengen van de staatsschuld is dan ook één van de speerpunten van de CU.

CU & FIETSBELEID

De ChristenUnie staat in haar verkiezingsprogramma voor een duurzaam mobiliteitsbeleid en dit resulteert in een concrete fietsparagraaf. De ChristenUnie wil uitdrukking geven aan haar rentmeestertaak door het fietsgebruik te stimuleren (CU, 2010, p. 51). Want, zo zegt zij, het is een duurzame, goedkope en gezonde vorm van mobiliteit. De partij wil een naar milieubelasting gedifferentieerde kilometerheffing, heeft het veel aandacht voor openbaar vervoer en een heel duidelijk standpunt over de fiets. Fietsen is goedkoop en alleen daarom al moet het gebruik van de fiets moet gepromoot worden zodat het fietsgebruik in 2020 vijftig procent hoger ligt (CU, 2010, p. 51). Zo is de ChristenUnie de enige partij die ook daadwerkelijk targets opschrijft voor het fietsgebruik in 2020, behalve een hoger fietsgebruik wil zij ook honderdduizend fietsplaatsen bij stations erbij en de helft minder fietsslachtoffers. Daarbij wil ook de ChristenUnie, net als het CDA en SGP, een uitbreiding in het netwerk van fietssnelwegen.

5.3 CONCLUSIE

De overtuiging een goed rentmeester te moeten zijn werkt ook door in de standpunten van de drie confessionele partijen in Nederland. Hoewel de drie partijen zich allen op de Bijbel baseren hebben ze ondanks dat, verschillende visies op het rentmeesterschap en hoe hier uiting aan moet worden gegeven. Maar zij hebben gemeenschappelijk dat zij fietsen als mogelijkheid zien om de samenleving duurzamer te maken.

Bij de SGP en de CU komt dit standpunt duidelijk voort uit het rentmeesterschap. Bij het CDA is die link wat onduidelijker. Het CDA eigenlijk vooral rentmeester zijn over het geschapene. Met andere woorden de door God geschapen omgeving bewaren voor het nageslacht, door duurzaam om te gaan met grondstoffen. Het is niet voor niets dat Ben Bot op het partijcongres in 2011 voorstelde om het begrip rentmeesterschap in de partijstandpunten te vervangen voor duurzaamheid (NOS, 2011). Dit past meer in de boodschap die het CDA in de derde fase van de christendemocratie wil overbrengen zo geeft Bot aan. De partij wil een meer een duurzame koers gaan varen. De fiets is een mooie manier om hier uiting aan te geven.

Dat Joop Atsma juist in de derde fase van de christendemocratie met een initiatiefnota komt om het gebruik van de fiets te verhogen lijkt dan ook niet toevallig. Binnen de partij is men doordrongen van het de nood om zuiniger om te gaan met de God geschapen wereld. In de eerste twee fasen van de christendemocratie had het rentmeesterschap nooit prioriteit. Volgens hen waren er in de destijds andere zaken die voorrang hadden, zoals de wederopbouw na de oorlog. In deze fase moeten de christendemocratie het rentmeesterschap echter prioriteit geven want hiermee kunnen, aldus het CDA, de ecologische problemen in onze samenleving worden aangepakt.

De SGP werkt niet met fasen en heeft het rentmeesterschap altijd streng nageleefd. Niet alleen over het geschapene maar ook over het bezit, de financiële huishouding van de overheid. Belangrijk om te weten is dat, volgens de overtuiging van de SGP, zowel de individu als de overheid verantwoording schuldig is aan God. De overheid zal het de burger dan ook mogelijk moeten maken om als een goed rentmeester te leven.

Doordat de overheid zorg moet dragen voor Gods schepping en dit moet doen met een kleine beurs lijkt het aannemelijk dat de partij daarom de fiets boven de auto stelt. Fietsen is niet alleen minder belastend voor Gods schepping, het aanleggen van fietspaden is in het algemeen ook nog goedkoper dan de aanleg van een autoweg.

De CU is dezelfde mening toegedaan. Ook deze partij neemt haar taak als rentmeester over het door God geschapen land en de overheidsfinanciën serieus. Zij laat in haar verkiezingsprogramma weten dat fietsen de mogelijkheid is om een goed rentmeester over het land te zijn. De partij wil een beheerder en geen verteerder van Gods schepping zijn. De fiets speelt hier een centrale rol in, zij verteerd namelijk aanzienlijk minder dan de auto.

6 TUBBERGEN, KAMPEN & DE FIETS

6.1 INLEIDING

Hoewel de wereld denkt dat heel Nederland fietst en Nederland dat beeld naar buiten toe ook graag verkoopt (NBTC, 2011) blijkt uit de achtergrond van deze studie, zoals beschreven in 1.1, wel dat grote verschillen bestaan in het fietsgebruik. Deels zijn hier aanwijsbare (fysieke) redenen voor. Zaken als het reliëf in het landschap, goed openbaar vervoer of een groot aantal studenten. Deze studie toont aan dat, theoretisch, ook geloofsovertuigingen van invloed zijn op het fietsgebruik. Deze geloofsovertuigingen dragen ook bij aan een andere visie van de drie confessionele partijen op het te formuleren fietsgebruik zo bleek in het vorige hoofdstuk.

In dit hoofdstuk wordt onderzocht of en in hoeverre de geloofsovertuigingen zijn terug te vinden in het gemeentelijk fietsbeleid en of gelovigen bij het kiezen van hun vervoersmiddel zich laten beïnvloeden door de aangehangen religie en bijbehorende geloofsovertuigingen.

Dit is gedaan door case study in Tubbergen en Kampen waarin het fietsbeleid is geanalyseerd en inwoners van de twee plaatsen is gevraagd in hoeverre hun dagelijkse activiteiten en in het bijzonder het fietsgebruik is ingegeven door hun religie. In de tweede paragraaf worden de bevindingen van de case study in Tubbergen gegeven, in de derde paragraaf worden de bevindingen uit Kampen gegeven. De vierde paragraaf vormt de conclusie van de empirische studie in Tubbergen en Kampen.

6.2 TUBBERGEN

Tubbergen een kleine gemeente, te weten 146,98 km² (CBS, 2008a), gelegen in Twente. De gemeente telt ruim 20.000 inwoners die verdeelt wonen over negen dorpen en drie buurtschappen. Deze dorpen zijn Tubbergen, Albergen, Geesteren, Fleringen, Harbrinkhoek-Mariaparochie, Langeveen, Manderveen, Reutum en Vasse. Haarle, Hezingen en Mander zijn de buurtschappen. Het grootste dorp is Tubbergen en dit is zowel geografisch als bestuurlijk het centrum van de gemeente (Tubbergen, 2010a, p. 4). De gemeente Tubbergen scoort gemiddeld wat betreft het fietsgebruik, te weten de 219^e plek, in de Fietsbalans opgesteld door de Fietsersbond (Fietsberaad, 2010a). Uit de Fietsbalans blijkt dat het totale fietsaandeel in de gemeente drieëntwintig procent bedraagt, voor verplaatsingen onder de 7,5 kilometer is dit vierendertig procent. Met beide cijfers scoort de gemeente, als gezegd, gemiddeld (Fietsberaad, 2010a).

Fietsbeleid

Het fietsbeleid dat hier mogelijk aan ten grondslag ligt is uitgewerkt in een tweetal nota's, het Gemeentelijk Verkeersveiligheidsplan (GVP) en de Parkeernota 2010 – 2020. De eerste nota is vastgesteld in 1996 en geactualiseerd in 2004 (Tubbergen, 2004). Dit verkeersplan kent een looptijd van tien jaar en zal zodoende in 2014 worden geactualiseerd.

In het GVP zijn doelstellingen geformuleerd ten behoeve van het verbeteren van de verkeersveiligheid, voor onder andere fietsers. Deze verbeteringen zijn op te delen in fasen, de eerste fase richtte zich op zaken als het verplaatsen van de bromfietser naar de rijbaan en voorrang voor alle bestuurders van rechts. De tweede fase betrof de integrale aanpak van het hoofdwegennet en de mensgerichte kant met educatie en handhaving van de verkeersregels, conform landelijke richtlijnen (Tubbergen, 2004, p. 3). Door de aanleg van rotondes, fietspaden en het invoeren van dertig km/h-zones is de verkeersveiligheid verbeterd. De verbeteringen ten aanzien van de verkeersveiligheid zijn mede door invloed van het landelijk, provinciaal en regionaal beleid gedaan. Het regionale fietsbeleid wordt sinds 2004 opgesteld door de Regio Twente (Tubbergen, 2004, p.24). De gemeente heeft besloten om het lokale fietsbeleid hierop aan te laten sluiten. Beide richten zich daarmee op de lange afstandfietsers, zowel toeristisch als het woon-werkverkeer.

Wat betreft de fietsstallingen heeft de gemeente recentelijk beleid opgesteld, dat is uitgewerkt in de Parkeernota 2010 – 2020 (Tubbergen, 2010b, p. 31). Tot het formuleren van deze nota was geen beleid geformuleerd dat voorzag in parkeerfaciliteiten voor de fiets. Tevens was er geen beeld over de verhouding tussen vraag en aanbod (Tubbergen, 2010b, p. 31). Dit resulteerde in verspreid op voetbalden gestalde fietsen in het dorp waardoor problemen ontstonden voor voetgangers. Hierop is beleid geformuleerd waarin de vraag het aanbod bepaald (Tubbergen, 2010b, p. 31). Neemt het aantal fietsers toe, dan zullen dus in de loop der tijd meer stallingen worden gemaakt. De gemeente voert wat betreft het parkeren geen aanmoedigingsbeleid (extra stallingen maken om de burger te motiveren de fiets te gebruiken).

In Tubbergen is van de confessionele partijen alleen het CDA actief. De SGP en CU zullen waarschijnlijk ook weinig stemmen trekken gezien de van oudsher katholieke dominantie in het dorp. De Tubbergse afdeling van het CDA ziet in het verduurzamen van haar gemeente mogelijkheden voor de fiets. Hierbij gaat de prioriteit uit naar veilige fietsroutes, vooral van en naar scholen (CDA, 2009, p. 33). Tevens verdient de aanleg en uitbreiding van recreatieve fietsroutes aandacht (CDA, 2009, p. 33). Het rentmeesterschap wordt in het verkiezingsprogramma niet expliciet genoemd als reden om de samenleving te willen verduurzamen.

“Ik probeer zowel God als mijn naaste lief te hebben”

In het dagelijks leven laten de ondervraagde Tubbergernaren zich leiden door de Tien Geboden. Al de ondervraagden proberen te leven zoals de Bijbel voorschrijft en gebruiken daarbij de Tien Geboden als handvat. Eén van de katholieke ondervraagden verwoordt dit als volgt:

“ik probeer zowel God als mijn naaste lief te hebben. Praktisch wordt dat vertaald in de Tien Geboden”. De ondervraagde geeft aan dit te hebben meegekregen bij haar opvoeding en dit ook te willen overbrengen op haar (eigen) kinderen. Niet alleen omdat de Kerk het voorschrijft maar ook omdat het inmiddels maatschappelijk aanvaarde waarden zijn. Een collega geeft een soortgelijk antwoord:

“wij zijn dingen gewend, gewoontes die worden overgenomen en doorgegeven. Sommige dingen doe je gewoon niet, omdat je weet en voelt dat het niet hoort. Ik hou me aan de Tien Geboden maar doe dit niet alleen omdat de Kerk dit voorschrijft.” Dit is eigenlijk de lijn die al de ondervraagden volgen. Zij geven aan volgens de Tien Geboden te leven maar hier niet elk moment van de dag bij stil te staan.

Geen van de ondervraagden gaf te kennen een directe lijn te zien tussen religie en koopgedrag of (vrije)tijdsbesteding. Het zijn vooral sociale zaken waarin zij zich laten

leiden door het geloof, zoals bijvoorbeeld het lief hebben van de naasten. Ook in het fietsgebruik zagen zij geen link met het katholicisme.

“Fietsen omdat de Kerk dat voorschrijft? Nee.”

Want fietsen doen de ondervraagden omdat het praktisch, lekker, gezond en niet schadelijk is voor het milieu, niet omdat de Kerk het voorschrijft. De term rentmeesterschap wordt door het merendeel (acht uit tien) niet gerelateerd aan het eigen geloof, maar enkel toegeschreven aan het protestantisme. Toch herkent een enkeling (twee uit tien) het leven als een rentmeester als onderdeel van het katholicisme. Deze twee ondervraagden geven dan ook aan te fietsen omdat zij zo denken te leven zoals dat volgens de Bijbel zou moeten:

“Niet alleen probeer ik een goede buur te zijn voor mijn huidige buurman maar ook mijn toekomstige. Waar mogelijk pak ik dan ook de fiets, ik er van ben overtuigd dat God wil dat we zuinig zijn op zijn wereld.”

Toch ziet het merendeel van de ondervraagden geen link tussen hun religie en hun eventuele fietsgebruik. Zij fietsen vooral om:

“even te bewegen en in de buitenlucht te zijn”. Fietsen doet men ook wanneer het kleine stukjes betreft en de fiets simpelweg praktischer is als de auto. De kinderen worden naar school gebracht met de fiets omdat het met de auto “geen doen” is. Ook de parkeerdruk in het centrum is een reden om voor de boodschappen even de fiets te gebruiken:

“ik fiets op zaterdag liever twee keer naar de Plus dan dat ik één keer een parkeerplaats zoek”. Het fietsen lijkt bij velen te zijn ingegeven door praktische redenen. Maar ook het sparen van het milieu is een reden voor de Tubbergenaren om de fiets te nemen, zonder dit aan hun religie te relateren. Dat het begrip duurzaamheid zoals we dat tegenwoordig kennen een katholieke grondslag heeft is de ondervraagden echter onbekend. Alle ondervraagde Tubbergenaren geven aan in meer of mindere mate duurzaam proberen te leven. Eén van hen geeft aan dat zij thuis zijn overgegaan op groene-energie, maar bovenal probeert zij waar mogelijk de fiets te nemen. Maar “fietsen omdat de Kerk dat voorschrijft? Nee.”

6.3 KAMPEN

Kampen is gelegen aan de IJssel in de Kop van Overijssel. Het beslaat 141,45 km² (CBS, 2008b) en telt 50.477 inwoners (Kampen, 2010, p. 12). De ruim 50.000 inwoners wonen verspreid over zes plaatsen Grafhorst, IJsselmuiden, Kampen, 's Heerenbroek, Wilsum, Zalk en het buurtschap Kamperveen. De grootste plaats is Kampen en dit is zowel geografisch als bestuurlijk het centrum van de gemeente.

Kampen is een fietsgemeente zo blijkt uit de jaarlijks gehouden Fietsbalans. Hierin scoort de gemeente Kampen een plek ik de top twintig (Fietsberaad (2010a)). Uit de Fietsbalans blijkt dat de fiets een gemiddeld aandeel heeft van eenendertig procent in de verplaatsingen. In de verplaatsingen onder de 7,5 kilometer blijkt zo'n zesenzeventig procent van de verplaatsingen per fiets te worden gedaan. Daarmee scoort de gemeente een zeer goed in de door de Fietsbalans gehanteerde norm, het Nederlands gemiddelde ligt namelijk op vijfendertig procent.

Ook in dit onderzoek blijkt Kampen een fietserbastion. Tien van de veertien ondervraagden gaf aan de fiets te zien als het belangrijkste vervoersmiddel. De ondervraagden, allen werkzaam als basisschool leerkracht bij een christelijke school in Kampen, zijn bevraagd naar hun beweegredenen om wel of niet de fiets te nemen. De ondervraagden zijn allen afkomstig uit de gemeente Kampen die tot de bible-belt behoort, en dan ook een gemeente is met een groot aantal gelovigen variërend van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt tot de Protestantse Kerk Nederland. Deze stromingen baseren zich enkel op de Bijbel en behoren hiermee tot het protestantisme. Zij laten zich echter niet vertegenwoordigen door dezelfde Kerk.

Fietsbeleid

Het fietsbeleid in Kampen ligt globaal gezien op een hoger niveau dan in andere kleine gemeenten in Nederland (Fietsbalans, 2009, p. 39). In 2006 verscheen de nota Fietsparkeren Binnenstad Kampen met daarin doelstelling als het vergroten van de bereikbaarheid van de binnenstad en het verminderen van overlast door hinderlijk geplaatste fietsen. In de nota wordt gepleit voor een gefaseerde aanpak van het uitbreiden van rekken en klemmen in de binnenstad. Eerste wapenfeit was de gratis bewaakte fietsenstalling die werd geopend in 2008.

Het fietsstimulerende beleid wordt gevoerd om de verkeersveiligheid te vergroten. Het fietsen promoten in het kader van luchtkwaliteit of gezondheid doet de gemeente niet (Fietsbalans, 2009, p. 37).

De gemeente heeft een beter dan gemiddeld fietsklimaat zo oordeelt de Fietzersbond (Fietsbalans, 2009, p. 37). Aspecten als fietsgebruik, comfort (bijvoorbeeld van het wegdek) en verkeersveiligheid zijn beter dan gemiddeld. Echter scoort Kampen slechter voor het beleid op papier en de concurrentiepositie van de fiets ten opzichte van de auto.

Fietsgebruik ligt in Kampen hoger dan het gemiddelde en ook het fietsbeleid scoort hoger. Dit wordt volgens de bij de Fietzersbond werkzame Van Rossum (persoonlijke communicatie, 14-06-2011) echter niet zozeer verklaard door de partijprogramma's en de grondwaarden van de lokale partijen maar door de opstelling van de individuen. Volgens Van Rossum (persoonlijke communicatie, 14-06-2011) is de pro-fiets houding van bijvoorbeeld de Kampense wethouder Treep (CDA), belast met de portefeuille economie, doorslaggevend in het fietsbeleid.

In de verkiezingsprogramma's van de in de gemeente actieve partijen besteden de CU, SGP en CDA allen aandacht aan het stimuleren van het fietsgebruik en het parkeren van de fiets in de binnenstad (Van Rossum persoonlijke communicatie, 14-06-2011). Maar wanneer het op concrete acties aankomt is vooral het CDA actief. Deze partij kent net als het CDA een aantal actieve fietsers in haar geledingen welke maken dat deze partijen in Kampen bekend staan als pro-fiets. In haar verkiezingsprogramma voor 2010 – 2014 blijkt dit niet (CDA, 2010). De vijf speerpunten hierin zijn:

1. Monumenten en recreatie
2. Economie en binnenstad
3. Kernen en buitengebied
4. Sport voor jongeren
5. Zorg en veiligheid

De punten die de fiets betreffen beperken zich tot het goed onderhouden van fietspaden en goede fietsenstallingen.

De ChristenUnie en Staatkundig Gereformeerde Partij worden door Van Rossum (persoonlijke communicatie, 14-06-2011) niet genoemd als fietspartijen. Maar in hun verkiezingsprogramma's blijkt eigenlijk het tegenovergestelde, want hierin geven beide partijen aan de fietsvoorzieningen te willen verbeteren.

De CU baseert zich hierin weer op het rentmeesterschap. Deze Bijbelse opdracht moet ter harte worden genomen om de gemeente duurzamer in te richten (ChristenUnie, 2009, p. 22), dit moet ondermeer gebeuren door het opstellen van een gemeentelijk fietsplan zodat in de gemeente nog meer plaats is voor de fiets (ChristenUnie, 2009, p. 9). Daarbij moet zorg uitgaan naar meer en betere fietsenstallingen en bedrijventerreinen moeten bereikbaar worden gemaakt voor fietsers.

Ook de SGP wil vanuit haar visie op het rentmeesterschap de gemeente een duurzamer karakter geven (SGP, 2010, p. 22). Dit wil zij doen door het stimuleren van het gebruik van de fiets binnen de bebouwde kom (SGP, 2010, p. 11). Tevens wil zij fietsveilige routes aanleggen tussen de woonwijken en winkelcentra en moeten in het centrum van Kampen de fietsparkeermogelijkheden worden verbeterd (SGP, 2010, p. 12).

Beide partijen staan dus voor een verbetering van de fietsinfrastructuur. Dit terwijl deze al wordt geroemd door de in dit onderzoek bevroegde inwoners.

“Ik probeer te leven zoals God het in de Bijbel van mij vraagt”

De bevroegde inwoners behoren tot het protestantisme maar hangen verschillende stromingen aan te weten de Gereformeerde Gemeente Kampen, de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Protestantse Kerk Nederland. Al deze stromingen hanteren de Bijbel als bron van hun handelen.

Dat de Bijbel als bron wordt gehanteerd blijkt ook uit de antwoorden van de bevroegden ten aanzien van de invloed van religie op hun dagelijks handelen. Al de ondervraagden geven aan te leven volgens de Bijbel en de heersende geloofsovertuigingen van het protestantisme. Een lid van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt verwoordt het als volgt:

“Ik kies een baan waarin ik waardevol werk kan doen, eerder dan een hoog salaris. De dingen die ik koop, koop ik met bewustzijn als ‘eco-wereld-burger’ we kijken nog steeds naar een ouderwetse beeldbuis in plaats van flatscreen. Onze auto is een oudere die nog best een poosje meekan en multifunctioneel is in plaats van mooi, snel en nieuw.” Hierin komt duidelijk het rentmeesterschap naar voren, zowel over het geschapene als het bezit. Een lid van de Protestantse Kerk Nederland verwoordt het anders maar zegt feitelijk hetzelfde:

“Ik probeer te leven zoals God het in de bijbel van mij vraagt. Dat betekent onder andere dat ik voor de mensen om mij heen zorg en rekening hou met het milieu.” Algemene trend onder de ondervraagden is dat zij in het dagelijks leven proberen te leven volgens de Bijbel, het meest gegeven antwoord is dat zij (pogen) te leven zoals door de Tien Geboden is voorgeschreven.

“Een auto kost veel geld, daarom hebben wij er geen”

Behalve de dagelijkse gebruiken geeft een aantal bevroegden (acht van de veertien) aan dat hun religie een reden is om de fiets te kiezen boven de auto. Zij geven uiteenlopende redenen, van het sparen van het milieu tot het besparen van geld, die zijn terug te redeneren naar het protestantse rentmeesterschap. Deels zal ook de goede infrastructuur een reden zijn dat de fiets zo populair is in Kampen. Voor een aantal bevroegden is dit zelfs de belangrijkste reden om de fiets te kiezen boven de auto, een lid van de Gereformeerde Gemeente Kampen geeft aan:

“Kampen is zeer fietsvriendelijk, met de auto kost het me meer tijd”. Deze gereformeerde Kampenaar geeft echter aan dat de keuze op de achtergrond echter ook wel degelijk deels religieus is ingegeven:

“Ergens op de achtergrond speelt mee dat we voorzichtig moeten omgaan met de schepping, maar daar denk ik echt niet steeds aan als ik op de fiets stap”. Dat doen, als gezegd, meer Kampenaren. Meer dan de helft van de bevroagden denkt dat in de keuze voor de fiets hun geloof een rol speelt. Soms onbewust zoals dit lid van de Christelijk Gereformeerde Kerk:

“mijn geloof speelt ergens wel een rol, want je wilt zo min mogelijk het milieu belasten”. Anderen lijken bewust aan hun geloof te denken wanneer zij hun fiets uit de schuur pakken, zoals dit lid van de Protestantse Kerk Nederland:

“Ik probeer vanuit mijn geloof sober te leven en zuinig te zijn. Een auto kost veel geld, daarom hebben wij er geen. Soms huren we er een als het nodig is.” Of dit lid van de Gereformeerde Gemeente die aangeeft:

“we moeten zorgen voor Gods schepping en daar hoort ook het beperkt autogebruik bij”.

De acht bevroagden die hun religie aan het fietsgebruik relateren geven antwoorden die passen binnen de protestantse beleving van het rentmeesterschap. Zij zeiden het niet met zoveel woorden maar uit de reacties is op te maken dat zij door het gebruiken van de fiets een goed rentmeester proberen te zijn voor de door God geschapen wereld.

6.4 CONCLUSIE

Theoretisch was al vastgesteld dat in het protestantisme meerdere aanleidingen zitten om te fietsen. Dit wordt in de empirie, althans in Kampen, bevestigd. Zowel in het fietsgebruik van de inwoners als in de standpunten van de confessionele partijen.

De CU en SGP willen het fietsklimaat in Kampen verbeteren omdat zij zo denken uiting te geven aan het Bijbelse rentmeesterschap. Het is zowel het spaarzame als het duurzame dat terugkomt in hun verkiezingsprogramma. Ook het CDA wil het fietsgebruik in Kampen verhogen maar benoemt daarbij niet expliciet dat zij dit doet vanuit de opdracht om een goed rentmeester te zijn.

De Tubbergse afdeling van het CDA wil haar gemeente ook verduurzamen maar noemt het rentmeesterschap niet expliciet als reden hiervoor.

Bij het bevragen van de gelovigen blijkt een zelfde beeld. De protestante bevroagden geven veelvuldig aan dat de keuze voor de fiets religieus is ingegeven. Dit in tegenstelling tot de bevroagde katholieken waarvan slechts een enkeling aangeeft te fietsen op basis van hun religieuze overtuiging.

De katholieke bevroagden geven wel aan te fietsen vanuit duurzaamheidsperspectief. Wanneer het rentmeesterschap wordt vertaald naar duurzaamheid zoals de Commissie Brundtland eigenlijk deed dan is dit mogelijk zo'n geloofsovertuiging welke is ingesleten in de waarden en normen van de geseclariseerde samenleving zoals Foucault bedoelde.

De boodschap van de paus om als een rentmeester lijken de gelovigen niet te hebben meegekregen maar de door de Commissie Brundtland gegeven opdracht om duurzaam te leven nemen zij wel ter harte.

7 SLOTBESCHOUWING

In dit onderzoek is geprobeerd een bijdrage te leveren aan meer kennis over de rol van religie in het fietsgebruik en fietsbeleid. Hiervoor zijn een doelstelling en hoofdvraag opgesteld. In deze slotbeschouwing wordt gekeken in hoeverre de doelstelling is behaald en of de hoofdvraag is beantwoord.

In paragraaf 7.1 wordt in verhaalvorm antwoord gegeven op de hoofd en subvragen. Zodoende wordt bepaald of de doelstelling is behaald. In paragraaf 7.2 wordt gereflecteerd op het verloop van het onderzoek en worden in deze paragraaf tevens aanbevelingen gegeven voor vervolgonderzoek

7.1 CONCLUSIES

Op basis van dit onderzoek lijkt het aannemelijk dat de manier waarop het rentmeesterschap in het protestantisme wordt ervaren bijdraagt aan een hoger, dan gemiddeld, fietsgebruik en dit de reden is dat er zes plaatsen uit de bible-belt in de top twintig van fietsgemeenten staan. Het protestantse rentmeesterschap geeft meer aanleidingen om de fiets te nemen dan het katholieke rentmeesterschap. In het katholicisme is het rentmeesterschap eigenlijk hetzelfde als duurzaamheid in de geseclariseerde samenleving. De formulering van duurzaamheid door de Commissie Brundtland is ook bijna identiek aan de formulering van het begrip rentmeesterschap door paus Johannes Paulus II. De katholieke beleving van het rentmeesterschap geeft zeker aanleiding om te fietsen maar de manier waarop het rentmeesterschap in het protestantisme wordt ervaren geeft meer aanleiding om te fietsen. Behalve dat het hier staat voor duurzaamheid staat het ook voor spaarzaamheid. Zodoende blijkt op basis van dit onderzoek dat protestanten, in vergelijking met katholieken, vanuit hun religie meer aanleiding hebben om de fiets te gebruiken. Het protestante geloof lijkt dus positief bij te dragen aan het fietsgebruik.

Dit blijkt uit de theorie maar ook de empirische toetsing. De bevroagde katholieken zagen, op twee bevroagden na, in hun religie geen aanknopingspunten om de fiets boven de auto te stellen. Niet dat zij niet fietsen, nee de bevroagde katholieken fietsen ook maar doen dit niet vanuit een religieuze overtuiging. Dit in tegenstelling tot de bevroagde protestanten, van hen zat de helft vanwege hun religie op de fiets. De bewering van Pelzer (2010, p. 17) dat het fietsgebruik in de bible-belt is ingegeven door het calvinistische ethos, kan op basis van dit onderzoek dan ook worden onderschreven.

Het antwoord op de hoofdvraag in hoeverre het fietsgebruik en fietsbeleid in de katholieke gemeente Tubbergen en protestantse gemeente Kampen beïnvloed wordt door religieuze waarden en normen is simpel. In Kampen heel erg, in Tubbergen eigenlijk niet. In Kampen wordt religie gezien als een reden om de fiets te gebruiken en fietsgebruik door middel van beleid te stimuleren. Dit wederom vanwege de beleving van het protestantse rentmeesterschap dat meerdere motieven geeft om de fiets te gebruiken of beleid te maken waardoor de fiets vaker wordt gebruikt. In Tubbergen zijn, op twee uitzonderingen na, geen aanwijzingen gevonden dat de katholieke fietst op basis van zijn religie. Dat is ook logisch, het katholieke rentmeesterschap geeft minder aanwijzingen om te fietsen.

Uit zowel de programmapunten van de ChristenUnie als de Staatkundig Gereformeerde Partij voor de landelijke en de gemeentelijke verkiezingen, bleek dat zij in het rentmeesterschap aanleiding zien om het fietsgebruik door middel van gunstig fietsbeleid te vergroten. Zij dragen uit te leven volgens de waarden en normen die een rentmeester volgens de Bijbel moet hebben. Dit is niet alleen duurzaam met de Schepping om gaan, maar ook met ons bezit, dat volgens het protestantisme feitelijk van God is. Hier invulling aan geven doen zij onder andere door het fietsgebruik te promoten, want fietsen verontreinigt niet en het aanleggen van fietspaden is minder belastend voor de omgeving dan een autoweg, en de portemonnee.

Terwijl het Christen Democratische Appèl het rentmeesterschap weer net als het katholicisme ziet als duurzaamheid. Dit duurzame komt overigens pas in de derde fase van de christendemocratie naar voren, de samenleving vraagt er immers nu pas om. Dit wetende is het dan ook logisch dat Joop Atsma juist in de start van deze derde fase met een initiatiefnota komt om het fietsgebruik te vergroten. Leuk feitje, Joop Atsma is een protestant en hoewel dit niet zozeer blijkt uit de initiatiefnota lijkt het op basis van dit onderzoek aannemelijk dat de redenen om het fietsgebruik te vergroten religieus zijn ingegeven.

Een ander feitje over Atsma is dat hij in zijn vrije tijd graag aan wielrennen doet. Sterker nog, tot 2006 was hij voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Wielren Unie. Dat deze sport enkel voor katholieken is dan ook niet waar, dat blijkt ook uit dit onderzoek. Hierin wordt geconcludeerd dat de sport in het verleden is omarmt door de Kerk, puur om zo weer onder het volk te komen. In voorbije jaren gingen de winnaars van meerdaagse wielertoernooien ook nog wel eens naar Rome om daar de paus de rondetui aan te bieden. Maar de laatste die dat deed was Miguel Indurain en dat is alweer meer dan vijftien jaar geleden. Dat de sport in voorbije jaren dan ook de stempel katholiek kreeg is begrijpelijk. Maar voor de bewering van Cornelis (2009) die claimt dat het wielrennen de katholieke sport bij uitstek is, is geen keihard bewijs gevonden. Een goede romanschrijver zou een link kunnen leggen met de heldenverering van de etappewinnaars, die aansluit op de verering van heiligen of het lijden van de wielrenners op de Alpen cols vergelijken met het lijden van Jezus Christus aan het kruis. Maar in dit onderzoek zijn geen harde feiten gevonden die deze bewering anno 2011 nog theoretisch staven.

Concluderend, op basis van dit onderzoek is duidelijk dat met name het protestantse rentmeesterschap positief bijdraagt aan het dagelijkse fietsgebruik en de in nood verkerende katholieke Kerk het wielrennen heeft gebruikt om weer onder het volk te komen waardoor wielrennen soms nu nog een katholieke sport wordt genoemd. De doelstelling van dit onderzoek 'een bijdrage leveren aan meer inzicht in de invloed van religie op het fietsgebruik en fietsbeleid door een onderzoek in een protestantse en katholieke gemeente waarin de positie en invloed van beide religies op het fietsgebruik wordt onderzocht' is daarmee behaald.

7.2 REFLECTIE & AANBEVELINGEN

Helaas is er tot op heden weinig wetenschappelijk onderzoek verricht naar de link tussen het katholicisme, protestantisme en het fietsgebruik. Hierdoor kon niet worden voortgebouwd op eerder onderzoek. Daarbij komt dat er enkele "tegenslagen" waren,

waardoor de uitkomsten iets minder zijn als vooraf was gehoopt. Zo duurde het vinden van de groepen om de in de theorie verkregen inzichten te toetsen langer dan gepland.

Daarbij komt dat de gemeente Tubbergen geen mogelijkheid zag om medewerking aan het onderzoek te verlenen. Mogelijk zijn hierdoor geen aanwijzingen gevonden dat het fietsbeleid in Tubbergen (deels) religieus is ingegeven. Ook de gemeente Kampen was niet bereid mee te werken aan dit onderzoek. Hierdoor is niet duidelijk geworden wie de meest invloedrijke spelers zijn in het opgestelde fietsbeleid in beide gemeenten. Door medewerking van de Fietzersbond kon toch nog een beeld gevormd worden over hoe religie invloed heeft op het Kampense fietsbeleid.

Toch dient het de aanbeveling om in vervolg onderzoek Nederlandse gemeenten te vinden die hun medewerking willen en kunnen verlenen aan een dergelijk onderzoek. Het kan hen interessante informatie opleveren over de beweegredenen om te fietsen. Maar bovenal kan het mogelijk aantonen dat de katholieke beleving van het rentmeesterschap wel degelijk een rol speelt in het beleid van katholieke gemeenten. In het vervolgonderzoek kan dan mogelijk ook worden gezocht naar gemeenten die qua ligging en inwoneraantal meer overeenkomen. In hoofdstuk 3 werd al aangegeven dat religie de doorslaggevende factor was om te kiezen voor Tubbergen en Kampen.

In vervolgonderzoek waarin geen aandacht aan beleid wordt gegeven is het wellicht mogelijk om het fietsgebruik in de voormalige gemeente Bergh af te zetten tegen het fietsgebruik in de gemeente Aalten. Dit zijn buurgemeenten en qua inwoneraantal beter vergelijkbaar.

Omdat theoretisch de bewering van Cornelis (2009) niet hard gemaakt kon worden is deze in de empirie niet getoetst. Mogelijk is dat wanneer andere bronnen worden gebruikt de bewering wel hard gemaakt kan worden, maar op basis van de huidige kennis lijkt dat niet aannemelijk. In dit onderzoek is aangetoond dat er wel een link is tussen het katholicisme en het wielrennen maar dat die voornamelijk ingegeven is om in voorbije jaren aan de noden van de Kerk te voldoen.

In vervolgonderzoek is het mogelijk interessant om te kijken of de katholieke Kerk nog altijd de noodzaak ziet om via wielrennen onder het volk te komen. Met andere woorden om de rol van de katholieke Kerk in het hedendaagse wielrennen te duiden.

De laatste maar mogelijk belangrijkste aanbeveling heeft betrekking tot de empirische toets van de gevonden theoretische inzichten. Door tijdsdruk zijn in de empirische toets van dit onderzoek niet heel veel mensen bevroegd (respectievelijk tien in Tubbergen en veertien in Kampen). Het dient de aanbeveling om in vervolgonderzoek meer gelovigen te betrekken in het onderzoek. Zo kan een nauwkeuriger beeld worden gegeven. De bevroegden zijn allen leraren, dat zij leraar zijn kan van invloed zijn op de keuze voor de fiets. Het is mogelijk dat zij voor hun leerlingen het “goede voorbeeld” willen zijn en daarom vaker fietsen. In vervolgonderzoek is het dan ook aan te raden om grotere en vooral meerdere groepen gelovigen te bevroegen zodat het mogelijk aanwezige toeval beter kan worden uitgesloten.

Literatuurlijst

Algemeen Nederlands Persbureau (2010). Uitslag Tweede Kamer Verkiezingen 2010 per stad. Vinddatum 15-06-2011 op <http://nos.nl/dossier/141463-nederland-kiest/tab/46/live/>

Amore & Vita. (2011). Website van Italiaanse wielerploeg die wordt gesponsord door onder andere het Vaticaan. Vinddatum 24-04-2011 op <http://www.amoreevita-conad.it/home.asp>.

Andree, T. (1983). *Gelovig word je niet vanzelf. Godsdienstige vorming van roomskatholieke jongeren tussen 12 en 29 jaar*. Nijmegen

Atsma, J. (2008). *Initiatiefnota met voorstellen voor actief fietsbeleid in Nederland*. CDA Tweede Kamerfractie.

Baker, W. J. (2007). *Playing with God: religion and modern sport*. Cambridge, Harvard University Press.

Bas, J. de. (2005). *Hervormd op wielen, wielerkampioen Cees Erkelens*. Soesterberg, Aspekt.

Bekkers, R. (2003). *Geven in Nederland 2003. Giften, Legaten, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Houten / Dieghem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Boggelen, O. van. (2001). Goed gemeentelijk beleid doet fietsgebruik fors groeien. *De Ketting* 162, oktober 2001, De Fietsersbond.

Bosgraaf, E. (2009). 'Zelfkastijding lang normaal in Nederlandse kloosters'. Vinddatum 17-04-2011 op http://www.katholiek nederland.nl/actualiteit/2009/detail_objectID695680_FJaa r2009.html

Brouwers, B. (2010). *Wielrennen*. Culemborg. Van Buren.

Bruhèze, A. de la. & Veraart, F. (1999). *Fietsverkeer in praktijk en beleid in de twintigste eeuw*.

Bruinsma, R. (1990) *De christen en zijn geld. Rentmeesterschap vandaag*. Kampen, Kok

Buekens, F. (2006) *Proefvlucht in het luchtledige*. Leuven, Acco.

Carrette, J. R. (1999) *Foucault and Religion. Spiritual Corporality and Political Spirituality*. Oxford, Routledge.

Cashmore, E. (2010) *Making sense of sports*. Oxon. Routledge.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008a). Bevolkingscijfers gemeente Tubbergen. Via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/search/?SPT=True&SPV=True&USESEARCHPARAMETER S=True&RC=GM0183&LA=NL> op 27-03-2011.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2008b). *Bevolkingscijfers gemeente Kampen*. Vinddatum 27-03-2011 op <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SL NL&PA=71899NED&D1=0-63&D2=3081-3093,3096,4283&HDR=T&STB=G1&VW=T>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009a). *Bevolkingstrends. Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland*. Jaargang 57, 3^e kwartaal. Vinddatum 25-03-2011 op <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/5708ED1A-571A-4D81-8998-C82092BADEBF/0/2009k3b15pub.pdf>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009b). *Religie aan het begin van de 21^e eeuw*. Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009c). *Bevolkingscijfers gemeente Montferland*. Vinddatum 27-03-2011 via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/EA92E0C6-C4AA-4321-A29B-900032403B2D/0/Montferland.pdf>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009d). *Bevolkingscijfers gemeente Aalten*. Vinddatum 27-03-2011 via <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/EA92E0C6-C4AA-4321-A29B-900032403B2D/0/Aalten.pdf>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Begripsdefinitie bevolkingsopbouw*. Vinddatum 27-03-2011 op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?conceptid=148>.

Christen Democratische Appel. (2009). CDA Tubbergen. Vertrouwen in elkaar, verkiezingsprogramma 2010 – 2014.

Christen Democratische Appel. (2010). *Vertrouwen in de toekomst*. Verkiezingsprogramma 2010 – 2014 gemeente Kampen

Christen Democratische Appel. (2011) Verkiezingsprogramma 2010 – 2015. Vinddatum 01-06-2011 op http://www.cda.nl/Upload/2010_docs/Verkiezingsprogram2010/CDA_VKP_nieuw.pdf

ChristenUnie. (2011). Algemene introductie op de partij. Vinddatum 01-06-2011 op <http://www.christenunie.nl/nl/algemeen>

Cornelis, L. (2009, 27 augustus). Een katholiek fietst anders dan een protestant. *Trouw*.

ChristenUnie. (2009). *Verkiezingsprogramma 2010 – 2014 gemeente Kampen*.

Derks, M. (1982) Harten warm hoofden koel. In *Jaarboek Katholiek Documentatie Centrum 12, 1982*. Nijmegen, Katholiek Documentatie Centrum.

Dosse, F. (1997). *History of Structuralism: The Sign Sets, 1967-Present*. University of Minnesota press.

Douma, J. (1989). *Milieu en manipulatie*. Kampen. Kok.

Elsevier. (2010) *Biografie Joop Atsma*. <http://www.elsevier.nl/web/10211582/Biografieen/Kabinet/Joop-Atsma.htm>

Evangelische Omroep. (2010). *Vraaggesprek met Peter van der Heiden, politicoloog Nijmeegse Radboud Universiteit*. Vinddatum 29-03-2011 op <http://www.uitgesproken.nl/nieuwsbericht/scheuring-cda-reeel/>

Fietsbalans. (2009). *Rapportage Fietsbalans 2 Kampen*. Fietsersbond, Utrecht.

Fietsberaad. (2007) *Allochtonen in het fietsbeleid*. Vinddatum 3 maart 2011 op <http://www.fietsberaad.nl/library/repository/bestanden/Publicatie%2011c%20-%20Allochtonen%20in%20het%20fietsbeleid%20def.pdf>

Fietsberaad (2010a). Cijfers over fietsgebruik per gemeente. Vinddatum 28 februari 2011 op <http://www.fietsberaad.nl/index.cfm?lang=nl&repository=Cijfers+over+fietsgebruik+per+gemeente>

Fietsberaad (2010b). *De fiets vergeten*. Een item over de programma's van de politieke partijen in voorbereiding op de Tweede Kamer verkiezingen van 2010. Vinddatum 05 juni 2011 op <http://www.fietsberaad.nl/index.cfm?lang=nl&repository=Grote+partijen+vergeten+de+fiets>

Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. London, Sage.

Gellman, M. & Hartman, T. (2005) *Religie voor dummies*. Pearson Education Benelux.

Harms, L. (2006) *Anders onderweg? De mobiliteit van allochtonen en autochtonen vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hoker. M. D'. Renson. R. Tolleneer J. (1994) *Voor lichaam en geest*. Katholieken lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw. Universitaire Pers, Leuven.

Harskamp. A. van. (2002). *Christendom voor Dummies*. Meinema, Zoetermeer.

Jansen. E.H. (2010). *Politiek voor dummies*. Amsterdam. Pearson Education Benelux.

Kampen, gemeente. (2010). *Kampen in cijfers 2009/2010*. Zwolle, Afdeling Informatie - Onderzoek & Statistiek gemeente Zwolle

Katholiek Documentatie Centrum (2011a). Internetarchief over H.J.A.M Schaeapman. Vinddatum 01 juni 2011 op http://www.ru.nl/kdc/over_het_kdc/archief/over_de_archieven/politiek/verzamelingen/verzamelingen_p/schaepman_h_j_a_m/

Katholiek Documentatie Centrum (2011b). Internetarchief over de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP) vinddatum 01 juni 2011 op http://www.ru.nl/kdc/over_het_kdc/archief/over_de_archieven/politiek/archieven_van/archieven_van/roomsch-katholieke/

Katholiek Nederland (2009). *29 procent Nederlanders is katholiek*. Over het aantal katholieken in Nederland. Vinddatum 24 april 2011 op http://www.katholieknederland.nl/actualiteit/2009/detail_objectID692759_FJaar2009.html

Kats, K. (2007, februari) Hoe krijg je allochtonen op de trappers? *Fietsverkeer*, nummer 15, p. 6.

Ministry of Transport, Public Works and Water Management. (1999) *The Dutch Bicycle Master Plan*. Den Haag

Ministerie van Verkeer en Waterstaat. (2009). *Cycling in the Netherlands*. Den Haag.

Nederlands Bijbelgenootschap. (2008). *Bijbel*. Haarlem, NBG

Netherlands Board of Tourism & Conventions. (2011) *Guide to biking Holland*. De Noord-Amerikaanse vestiging van het Nederlands Bureau voor Toerisme licht een en ander over het fietsgebruik in Nederland toe. Vinddatum 09-06-2011 op <http://us.holland.com/e/85605/Guide%20to%20Biking%20Holland.php>

Nederlandse Christelijke Sport Unie. (2011). Over die visie en missie van de Nederlandse Christelijke Sport Unie. Vinddatum 11-06-2011 op <http://www.ncsu.nl/visie.asp>

Nederlandse Omroep Stichting. (2011). *Bijdrage over het CDA partijcongres in april 2011. Prominente CDA-ers wordt gevraagd hoe het verder moet met de partij*. Vinddatum 11-06-2011 op <http://nos.nl/video/230239-hoe-vertalen-cdaers-rentmeesterschap-in-moderne-taal.html>

Nederlands Katholieke Sportfederatie (2011). Over de visie en missie van de Nederlands Katholieke Sportfederatie. Vinddatum 11-06-2011 op <http://www.nks.nl/visie.asp>

Overman, S. J. (1997) *The Influence of the Protestant Ethic on Sport and Recreation*. Aldershot, Avebury.

Partridge, C. (2006). *Handboek van de Wereldgodsdiensten*. Kok, Kampen.

Parker, A. (2009) *Sport and Religion: Past, Present and Future*. University of Gloucestershire Verenigd Koninkrijk.

Pelzer, P. (04 december 2010) *Fietsmulticulturalisme*. *Agora* jaargang 26, nummer 4, p. 17-19.

Pettit, P. (1975). *The concept of structuralism*. A critical analysis. University of California.

Peters, J. Schreuder, O. (1987). *Katholiek en protestant: een historisch en contemporain onderzoek naar confessionele culturen*. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen Nijmegen

Plas. M. van der. (1964). *Uit het rijke Roomsche leven*. Utrecht, Ambo.

Pucher, J. & Buehler R. (2007). *Cycling for everyone*. Vinddatum 08-02-2011, op <http://policy.rutgers.edu/faculty/pucher/Cycling%20for%20Everyone%20TRB.pdf>

Pijnenburg, B. (1984). Katholieken en Protestanten in hedendaags Nederland. Een herwaardering van de deconfessionalisering. *Sociologische Gids* 31.

Religie (2009). Invloed christendom in Nederland. In: *Religie (Mens en Samenleving)* op 07-11-2009.

Rietveld, P & Daniel, V. (2004). Determinants of bicycle use: do municipal policies matter? *Transportation Research Part A*, nummer 38, p. 531-550.

RK Documenten (2011a). Gaudium et spes (de pastorale constitutie van de Kerk in de moderne wereld). Vinddatum 07-06-2011 via <http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=575>

RK Documenten (2011b). Octogesima adveniens (pauselijke brief). Vinddatum 07-06-2011 via <http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=809&al=17>

Ros, M. (2010). Katholiek wielrennen. Martin Ros in gesprek met Gerard Klaasen op Kruispunt Radio, Radio 1. Vinddatum 14-04-2011 op http://www.katholieknederland.nl/kruispuntradio/archief/2010/detail_objectID709309.html

Schendering, P. (2010). *De toekomst van de christen-democratie in Nederland*. Op initiatief van Christen Democratisch Jongeren Appèl. Delft. Eburon

Sobodka, T. (2009) 'Johannes Paulus II deed aan zelfkastijding'. Vinddatum 28-05-2011 op http://www.katholieknederland.nl/actualiteit/2009/detail_objectID697963_FJaar2009.html

Spruyt, B.J. (2006). *Is de ChristenUnie links?* Een item van de Evangelische Omroep op 28 juni 2006 waarin Bert Jan Spruyt wordt gevraagd of de ChristenUnie links of rechts is. Vinddatum 23-05-2011 via http://www.eo.nl/programma/dezeweek/2009-2010/page/Is_de_ChristenUnie_links_/episode.esp;jsessionid=911CDC4926ABA89B B24086EAC9EFE7D9.mmbase02?episode=7506455.

Staatkundig Gereformeerde Partij. (2003). *Toelichting op het program van beginselen van de Staatkundig Gereformeerde Partij*. Houten, Den Hertog.

Staatkundig Gereformeerde Partij. (2010). *Gemeente Programma 2010 – 2014 gemeente Kampen*

Staatkundig Gereformeerde Partij (2011). SGP-verkiezingsprogramma provincie Overijssel 2011-2015. Vinddatum 31-05-2011 via <http://overijssel.sgp.nl/Media/download/22203/Verkiezingsprogramma%20SGP%20Overijssel.pdf>

Stichting Protestant.nl. (2011). Een beschrijving van de beeldcultuur in de online encyclopedie op de website van stichting Protestant.nl vinddatum 16-06-2011 via <http://www.protestant.nl/themas/kunst-en-cultuur/begrippen/beeldcultuur>

Terpstra, M. & Bocken, I. (2010) *Religie en Rede: een dialoog. Speldenprikjes tegen wederzijdse vooroordelen*. Eburon.

Trigilio, J. Brighent, K. (2003). *Katholicisme voor dummies*. Nijmegen, Fontline.

Tubbergen, gemeente. (2004). *Gemeentelijk verkeersveiligheidsplan 2004-2014*.

Tubbergen, gemeente. (2010a). *Sociaal jaarverslag 2009*.

Tubbergen, gemeente. (2010b). *Parkeren in Tubbergen*. Parkeernota 2010 – 2020.

Vanysacker, D. (2009). *Koersend door een eeuw Italiaanse en Belgische geschiedenis. De Italo-Belgische connectie in en rond het wielerpeloton*. Leuven, Acco.

Veen, M. van. (2006). *Calvijn*. Kampen, Kok.

Ven, J. van de. (2003). *De opmars van het concept duurzaamheid*. Een historische en theologische analyse in Ethische Perspectieven. Leuven.

Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2010) *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag, Boom Lemma

Verstraeten, J. (1991) *De relevantie van het kerkelijk spreken over sociale en economische kwesties*. Kampen, Kok.

Ververs, R. & Ziegelaar, A. (2006) *Verklaringsmodel voor fietsgebruik gemeenten. Research voor beleid*. Leiden.

Vries, H. U. de. (2006) *Om heil en genezing te vinden*. Kampen. Kok. Vinddatum 16-05-2011 via http://books.google.nl/books?id=TEJcRKBynuEC&pg=PP5&lpg=PP5&dq=fiets+en+authentieke+expressie+van+christelijk+rentmeesterschap&source=bl&ots=T7seVb2usA&sig=GEhmv5wJugjQ0DtvoLvpT4zajRw&hl=nl&ei=pzkMTqyCDcuWOsO5tJ4L&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CD8Q6AEwAA#v=onepage&q=fiets&f=false

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2003) *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Vinddatum 24-03-2011 op <http://www.wrr.nl/english/content.jsp?objectid=3323>

Willemsen, H. (1992). *Woordenboek filosofie*. Assen, Van Gorcum & Companen.

BIJLAGE 1

INTERVIEW GUIDE EMPIRISCHE TOETSING

Deze vragenlijst diende als leidraad bij de vraaggesprekken in Tubbergen en Kampen.

1. Wat is uw woonplaats?
2. Hoe verplaatst u zich het vaakst per auto, fiets, openbaar vervoer of lopend?
3. Welke religie hangt u aan (graag zo specifiek mogelijk)?
4. Worden uw dagelijkse activiteiten op enige wijze beïnvloed door de in uw religie geaccepteerde waarden en normen? Zo ja hoe uit zich dit?
5. Denkt u dat uw keuze voor een vervoersmiddel op enige wijze is ingegeven door uw geloof?
6. Wilt u nog iets toevoegen?